

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

EXAMENSARBETE

Hösten 2010

Lärarytbildningen

Learning by doing eller i skolan!?

Lärares uppfattningar om sex- och
samlevnadsundervisningen
i skolor 5 och 6.

Författare
Patricia Ahlin
Marielle Nilsson

Handledare
Bengt Selghed

www.hkr.se

Learning by doing eller i skolan!?

Lärares uppfattningar om sex- och samlevnadsundervisningen i skolår 5 och 6.

Abstract

Informationsflödet är stort i dagens samhälle, stora delar av det innehåller information om sex och samlevnad. Samhället och skolan ska spegla varandra, därför behöver sex och samlevnad ha en självklar roll i skolan. Syftet är att undersöka vilka uppfattningar pedagoger har om sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6, hur de väljer lärandeobjekt och vad de tar upp. Uppsatsen utgår från ett variationsteoretiskt perspektiv med fokus på begreppet lärandeobjekt som handlar om vad som ska behandlas på lektioner. Undersökningen har en kvalitativ ansats genomförd i form av intervjuer med nio lärare som undervisat i sex och samlevnad. Studien visar att pedagoger lägger undervisningen på elevers nivå, den kan ges i alla skolår, pedagoger utgår från elever, media, samhället och läromedel. Pedagogers uppfattningar om de centrala begreppen i kursplanen för ämnet ligger till grund för valet av lärandeobjekt, det är också beroende av lärares uppfattningar av vad som ska tas upp. Lärandeobjektet väljs inte här som i övriga ämnen. Det som behandlas är kärlek, relationer, homosexualitet, pubertet och kroppen. Information om sex och samlevnad behövs och skolan har en central roll i att informera. Media kan komplettera undervisningen men även motarbeta. Styrdokumenten behöver stärkas och utbildning behöver ges på lärarutbildningar.

Ämnesord: Sex- och samlevnadsundervisning, sex/sexualitet, samlevnad, kärlek.

INNEHÅLL

Förord.....	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	6
1.2 Frågeställning/problemformulering	6
2 LITTERATURGENOMGÅNG	7
2.1 Lärandeobjektet	7
2.2 Historik.....	8
2.3 Styrdokumenten.....	10
2.4 Definitioner	11
2.4.1 Kärlek	11
2.4.2 Sexualitet	11
2.4.3 Samlevnad	12
2.5 Skolans betydelse i samhället.....	12
2.6 Sex- och samlevnadsundervisningen i skolan.....	14
3 METOD.....	22
3.1 Urval.....	23
3.2 Undersökningsgrupp.....	23
3.3 Insamlingsmetod.....	23
3.4 Etiska överväganden	24
3.5 Genomförande	25
3.6 Bearbetning och analys	25
4 RESULTAT & ANALYS	26
4.1 Barn/elevs nivå	26
4.2 Uppfattningar om kärlek, sexualitet och samlevnad.....	29
4.2.1 Kärlek	29
4.2.2 Sexualitet	29
4.2.3 Samlevnad	31
4.3 Utgångspunkter på sex- och samlevnadsundervisningen.....	32
4.4 Innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen	34
4.4.1 Fortplantning och sex	34
4.4.2 Kärlek, relationer och homosexualitet	36
4.4.3 Puberteten och kroppen	37
4.4.4 Pornografi	38
4.4.5 Incest	38
4.4.6 Etik och moral, genus och jämställdhet, identitet och självkänsla	39
5 DISKUSSION	41
5.1 Metoddiskussion.....	41
5.2 Resultatdiskussion	42
5.2.1 Slutsats.....	47
5.2.2 Förslag till fortsatt forskning	48
6 SAMMANFATTNING	49
Referenser.....	51
Bilagor	54

Förord

Arbetet med uppsatsen har varit givande, intressant och tidskrävande. Ett väldigt intressant ämne enligt oss har vi fått fördjupa oss i dessa veckor i arbetet med uppsatsen. Vi vill tacka vår handledare Bengt Selghed och alla våra informanter som tagit sig tid och ställt upp på våra intervjuer och gjort detta arbete möjligt. Vi vill även skänka ett stort tack till våra familjer och vänner som hjälpt och stöttat oss igenom arbetet med uppsatsen.

1 INLEDNING/BAKGRUND

Inspiration och nyfikenhet till detta arbete fick vi eftersom sex och samlevnad är en del av vardagen i reklam, film, tidningar, Internet och övrig media. Detta kunde vi däremot inte se speglas i de verksamheter vi mött. Daniel Foxhage som är kurator har skrivit en artikel som publiceras på RFSU:s (Riksförbundet för sexuell upplysning) hemsida och handlar om varför 11 – åringar behöver sexualundervisning. Aspekterna han tar upp är att de är i puberteten eller på väg in i den, att barn har en sexualitet, att det är viktigt att få information även innan de kommit in i puberteten och att barn möter sexualitet genom media och Internet. Han menar även att barn måste kunna få ställa frågor och få bra svar, så att de inte får en skev uppfattning kring sexualitet. Här poängterar han att skolan i detta perspektiv har bra möjligheter för detta. Vidare skriver han att:

Sex- och samlevnadsundervisning behövs. Barn har rätt att få kunskap om sig själva, sina kroppar och sexualitet. En bra sex- och samlevnadsundervisning kan stärka barnets självkänsla och känsla av egenvärde som unik individ med förmåga till kärlek och sexuella känslor. Sex- och samlevnadsvisningen måste finnas med under barnens hela skolgång, anpassad efter ålder och mognad. Varje ålder har sina frågor, problem och glädjeämnen. Sexualitet är något som angår alla människor (<http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Artiklar-och-reportage/Planera/Varfor-behover-en-11-aring-sexualundervisning/>).

Det står i läroplanen under rubriken rektorns ansvar att denne har ansvaret för att: ”ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. Sådana kunskapsområden är exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger” (Lpo94, s. 17). I kursplanen för biologi står det under strävansmål att undervisningen ska sträva efter att eleven: ”utvecklar kunskap om pubertetens inverkan på individen, utvecklar förmågan att diskutera frågor om hälsa och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter”. Under rubriken ämnets karaktär och uppbyggnad (under människa) står det: ”Utifrån perspektivet att ta ansvar både för sig själv och andra behandlas frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad”. Under uppnåendemål för år 5: ”ha insikt om människans fortplantning, födelse, pubertet, åldrande och död, (Skolverket 2008). Det är upp till pedagoger hur de tolkar läroplanen utifrån dess begrepp och det är inte preciserat VAD pedagoger ska ta upp inom sex, samlevnad och kärlek på sex- och samlevnadsundervisningen i skolår 5 och 6. På hemsidor som till exempel RFSU och Lafa (Landstinget förebygger aids) kan man finna mycket om hur undervisningen kan/ska gå till men det finns inte lika mycket om vad som tas upp, vilket är intressant ur både ett pedagogiskt och samhällsligt perspektiv. Carlgren och Marton (2002) tar

upp att vi gått från hur till vad i läroplan och kursplan. Det kan förstås som intressant att hur man ska göra verkar viktigare än vad som ska tas upp inom detta ämne. Detta stämmer inte överens med läroplan och kursplan och inte heller med Carlgren och Marton (2002). Nyfikenheten är därför stor på vad lärare i skolår 5 och 6 behandlar med sina elever på sex- och samlevnadsundervisningen med sina elever.

1.1 Syfte

Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka vilka uppfattningar pedagoger har om sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6. Vi ska även undersöka hur de väljer lärandeobjekt och vad de tar upp på sex- och samlevnadsundervisning.

1.2 Frågeställning/problemformulering

- Vilka uppfattningar har pedagoger om sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6?
- Hur menar pedagoger att de väljer lärandeobjekt i sex- och samlevnadsundervisning?
- Vad säger pedagoger att de ”väljer” att ta upp i sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6?

2 LITTERATURGENOMGÅNG

Här kommer vi att beskriva vad lärandeobjektet är utifrån ett variationsteoretiskt perspektiv, vilket vårt material kommer att belysas utifrån. Den ger även stöd åt lärandeobjektets ”vad”. I denna litteraturgenomgång kommer vi att belysa vår forskningsfråga utifrån ett historiskt perspektiv där vi beskriver sex- och samlevnadsundervisningens utveckling i Sverige med koppling till samhället. Detta för att belysa samhällets roll för ämnets innehåll genom tiderna. Styrdokumenten kommer även att belysas för att visa på vad det är lärarna ska utgå från när de väljer innehåll i sex- och samlevnadsundervisningen vilken även har en koppling till samhället. Definitioner av centrala begrepp kommer att ges. Vi kommer att behandla lärandeobjektets betydelse för inläring och undervisning, att det är vad som ska behandlas som är det centrala och inte hur det behandlas. Vidare behandlas skolans betydelse i samhället samt sex- och samlevnadsundervisningsämnet i skolan.

2.1 Lärandeobjektet

Denna uppsats fokuserar på vad pedagoger behandlar på sex- och samlevnadsundervisningen, alltså vilket innehåll dessa lektioner har och inte hur de utför dessa lektioner. Det är målet som är i fokus och inte metoden. En teori som står för detta perspektiv är variationsteorin.

Variationsteorin utgår från att det är vad som behandlas på en lektion som är det viktiga och inte hur man gör det eller hur detta görs. I denna teori är det *lärandeobjektet* som är i fokus. Med lärandeobjektet menas det stoff som ska behandlas vid ett lektionstillfälle (Holmqvist 2006). Ett lärandeobjekt kan till exempel vara medeltiden. Om det är medeltiden som är lärandeobjektet så är det vad eleverna ska få lära sig om medeltiden som är det viktiga och inte hur de ska lära sig om det. Det är ur detta perspektiv som uppsatsen kommer att belysas.

Vi kommer att använda oss av variationsteorin i denna uppsats på det sättet att vi utgår från variationsteorins betraktelsesätt av lärandeobjektet och dess betydelse i undervisning. Lärandeobjektet är därför ett centralt begrepp i detta arbete.

2.2 Historik

Här kommer den historiska utvecklingen av sex- och samlevnadsundervisningen belysas och detta i relation till samhällets utveckling och synen på sex och samlevnad i Sverige. Detta kan förstås som viktigt och intressant i relation till dagens syn på sex och samlevnad i Sverige kopplat till undervisningen i detta ämne i skolan. Det kan även förstås som intressant men även nödvändigt att för att kunna förstå det som är idag, kunna förstå det som varit.

Det fanns en förhållandevis ansenlig öppenhet kring sexualitet på 1700-talet, dock inom heterosexualiteten (Nilsson 2008). Carl von Linné gjorde på 1770-talet de första kända föreläsningarna om sexualitet (Centerwall 2005a). Sexualupplysningen på 1800-talet däremot präglades av tystnad. Man skulle ge ungdomar kunskaper men inte inspirera dem till sexuell aktivitet. Vetenskapen (vilken var präglad av sin tid) bidrog till sexualupplysningen, de propagerade för att man kunde bli sjuk på flera sätt om man onanerade. Detta medverkade till en väldig oro för onani. Vid denna tid ökade kraven på att sexualupplysningen växte på grund av sjukdomar, trångboddhet, fattigdom och barnrika familjer (Nilsson 2008). Sveriges första kvinnliga läkare och den första som ställde krav på sexualundervisning i skolan var Karolina Widerström, dessa krav ställde hon på 1890-talet (Juvall & Petersson 2005). Det var även Karolina Widerström som hade den första organiserade sexualundervisningen i skolan, detta för flickor (Nilsson 2008).

Ungefär 30 år efter (år 1921) hennes krav på sexualundervisning i skolan bedrevs någon form av sexualundervisning på majoriteten av flickskolorna i landet. Flickorna ansågs behöva denna upplysning för att kunna skydda sig mot pojkarna, medan pojkarna inte skulle få informationen i onödan (Juvall & Petersson 2005). På 1920-talet ändrades synen på sexualitet. Att ha sex för att det var skönt spred sig in i det svenska folkhemmet och att ha sex utanför äktenskapet ökade och debutåldern sjönk. Med allt detta ökade även antalet könssjukdomar och illegala aborter. Detta ledde till att kraven på sexualupplysning gjorde en ytterligare ökning. Krav ställdes på att förbudet mot bland annat preventivmedel och abort skulle försvinna (Nilsson 2008). Man såg ett behov av att informera samhällsmedborgarna så Skolöverstyrelsen gav ut en handbok rörande sexualfrågor (Centerwall 1995).

RFSU bildades 1933 av Elise Ottessen Jensen som åkte runt på skolorna och informerade om sexualitet som något positivt. Kungliga majestäten rekommenderade 1942 genom en

kungörelse att sexualundervisning i folkskolan skulle vara en del av undervisningen i bland annat naturkunnighet (Centerwall 1995).

Den första handledningen till sexualundervisning i folkskolan kom 1945. Denna fick kritik eftersom den var präglad av den tidens auktoritära synsätt och innehöll detaljerade lektionsförslag som präglades av avhållsamhet. I handledningen som kom 1949 och som var avsedd för de högre årskurserna var inte det moraliska budskapet lika synligt och de skrev om att sexualitet inte bara handlade om fortplantning (Nilsson 2008).

Sverige var först i världen med att göra sex- och samlevnadsundervisningen obligatorisk i skolan (Bäckman 2003). Den blev obligatorisk 1955 (Centerwall 2005b). Att sexualundervisningen blev obligatorisk berodde på att föräldrarna inte ansågs klara detta på egen hand, att de bland annat inte hade kunskaper så det räckte (SOU 1946:55).

Ett år senare (1956) kom den första handledningen i obligatorisk sexualundervisning för skolan. Denna var utgiven av Kungliga Skolöverstyrelsen och var i detalj föreskrivande. Det är exakt beskrivet vad läraren ska göra och säga. Sexualitet illustreras som något problematiskt och det propageras för avhållsamhet. Det står inget om avvikande sexuella läggningar, njutning eller orgasm (Nilsson 2008). Handledningens syfte var att ge en etisk grund och fakta om pubertet och vad som händer med kroppen. Attityden till ungdomarnas sexualitet var förstående men förbjudande (Centerwall 2005b). När samhället hade nått en mer accepterande inställning till homosexualitet och sexuell aktivitet med andra innan äktenskap infördes på 1960-talet begreppet samlevnad (Skolverket 1999).

År 1977 avslutades ett tioårigt forsknings- och utvecklingsarbete och Skolöverstyrelsens handledning "Samlevnadsundervisning" kom (Skolverket 1999). Handledningen sågs som en bra och omfattande redogörelse av den grundsyn på sex- och samlevnadsundervisning som vuxit fram i Sverige. Handledningen var däremot inget som väckte stort intresse hos lärarna (Centerwall 1995). Handledningen påvisade att skolan skulle spela en mer neutral roll och att budskapen som gavs skulle varit grundade på en friare syn på sexualitet där kvinnan och mannen sågs som jämställda (Centerwall 2005b). Även denna handledning var väldigt föreskrivande. Trots en friare syn på sexualitet beskrevs homosexualitet inte som en samlevnadsform. Sexualiteten sågs fortfarande som problematiskt och dess risker fanns som underliggande teman (Nilsson 2008). Sverige och resten av världen fick information om

hiv/aids 1983 vilket medförde ett nytt synsätt och andra riktningar på sex- och samlevnadsundervisningen. Man kan säga att undervisningen på ett sätt gick tillbaka till vad den en gång varit, att vara väldigt moraliserande och medicinsk, vilket ledde till att öppenheten försvann. Homosexualitet hade fortfarande inte någon plats inom sex- och samlevnadsundervisningen. Efter ett tag lugnades detta ned och vikten av sex- och samlevnadsundervisning lyftes fram igen (Nilsson 2008).

Som vi kan se ovan har sex- och samlevnadsundervisningen förändrats eftersom behoven och utgångspunkterna förändrats. Varje tid och varje decennium har haft sina motiv för sex- och samlevnadsundervisningen. På 70-talet var det oönskade graviditeter, på 80-talet var det hiv/aids, på 90-talet var det att det användes könsord i tal och kommunikation och på 2000-talet var det sexuellt utnyttjande, hedersrelaterat våld och hiv/aids och aborterna igen. Undervisning om sex och samlevnad har funnits genom tiderna men inte på ett organiserat sätt. Upplysning har bland annat skett mellan människor genom berättelser (Nilsson 2008). Det har funnits argument mot att sexualupplysning ges till ungdomar och det främsta argumentet har varit att man inte ska "väcka den björn som sover". Det största argumentet för att sex- och samlevnadsundervisning skulle ges var att sexualiteten finns som en väldig inre energi redan från barndomen (Centerwall 1995).

Utifrån detta kan det förstås som att sex har en betydande roll i samhället på många sätt. Vi ser sex och antydningar till det i musikvideos, sångtexter och reklam. Det kan ses som att människan är "omringad" av detta. Skolan har en betydande roll i samhället och hur skolan ska behandla ämnet sex och samlevnad finner vi i styrdokumentet.

2.3 Styrdokumentet

Styrdokumentet är de förordningar som pedagoger ska förhålla sig till. Läroplan och kursplan är två olika styrdokument vilka beskriver vad som ska finnas inom utbildningens ramar och vilka mål som eleverna ska uppfylla på lektionerna och inom de olika ämnena. Ovan har det belysts hur samhället sett ut och vad som då funnits inom sexualundervisningen i skolan. Dewey (2004) menar att skolan är ett minisamhälle, ur detta perspektiv kan det förstås som intressant att se hur det "ska" se ut i skolan idag.

Det framgår av läroplanen Lpo94 att rektorn har ansvaret för att kunskapsområdet sex och samlevnad integreras i de olika ämnena. Ett strävansmål för biologi är att eleven: ”utvecklar kunskap om pubertetens inverkan på individen, utvecklar förmågan att diskutera frågor om hälsa och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter” (Skolverket 2008). Vidare står det under rubriken ämnets karaktär och uppbyggnad att kärlek, samlevnad och sexualitet är frågor som ska behandlas. Uppnåendemålet för år 5 inom sex- och samlevnadsundervisning är att eleven ska: ”ha insikt om människans fortplantning, födelse, pubertet, åldrande och död” (Skolverket 2008).

Begrepp som utifrån ovanstående kan uppfattas som centrala inom ämnet sex- och samlevnadsundervisning och därmed i denna uppsats är kärlek, sex/sexualitet och samlevnad.

2.4 Definitioner

De begrepp som är centrala för förståelsen av denna uppsats är kärlek, sex/sexualitet och samlevnad. Begreppen kan betraktas som en aning svårdefinierade, en enklare definition från svensk ordbok förekommer därför i definitionerna för att förenkla förståelsen.

2.4.1 Kärlek

Detta begrepp kan förstås som intressant ur den aspekten att det kan uppfattas svårdefinierat. I Nationalencyklopedin står det att: ”Någon på en gång uttömmande och allmänt accepterad definition av kärlek kan knappast ges” (Nationalencyklopedin, 1995, band 12, s. 8). Vidare hänvisas till förklaringar på den världsliga kärleken och den religiösa.

I svensk ordbok står det: ”mycket stark positiv känsla (för ngn) som kännetecknas av ömhet och ibland sexuell åtrå samt ofta av andlig gemenskap etc” (Norstedts Ordbok, 1999, s. 660).

2.4.2 Sexualitet

I Nationalencyklopedin (1995) tas det upp att sexualiteten handlar om olika behov vilka handlar om företeelser från fortplantning, njutning och drifter till relationer. De citerar även WHO (Världshälsoorganisationen) som beskriver sexualitet enligt följande:

Sexualitet är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Sexualitet är inte synonym med samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet. Sexualitet är mycket mer: den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa (Nationalencyklopedin, 1995, band 16, s. 389).

Citatet kan förstås som uttömmande och sexualitet kan utifrån detta uppfattas som ett stort och innehållsrikt begrepp.

2.4.3 Samlevnad

Vid åsyn av ordet samlevnad kan det tolkas som att leva tillsammans. Ett ord vilket kan uppfattas som svårt att finna definitioner på. I Norstedts Ordbok står det: ”liv tillsammans med andra människor spec. med tanke på samarbete och hänsynstagande; ofta om parförh. men ofta inte i första hand med tanke på sexualitet” (Norstedts Ordbok, 1999, s. 1029). Vidare hänvisar texten till ordet samliv. Om samliv står det: ”liv tillsammans annan person oftast om parförh. och med tonvikt på sexualitet” (Norstedts Ordbok, 1999, s. 1029).

2.5 Skolans betydelse i samhället

Som framkom i avsnittet som behandlade historiken om sex- och samlevnadsundervisningen så kan det uppfattas som att samhället och skolan är beroende av varandra samt att de formar varandra. Dewey (2004) menar att skolan är ett miniatyrsamhälle, att skolan och läroplanen speglar samhället, han menar vidare att: ”Bara genom att vara trogen mot den fulla utvecklingen av alla de individer som utgör samhället, kan samhället ha någon möjlighet att vara sig självt troget” (Dewey, 2004, s 58). Carlgren och Marton (2002) menar att man ska se skolan som en del av samhället och att det som händer i samhället påverkar skolan. De menar även att skolan och samhället inte alltid ligger lika i sin utveckling då den ena parten ligger före den andra. Lärares uppdrag innefattar att de ska bilda människor som kan utveckla vårt samhälle, det innefattar alltså inte bara ”rena” kunskaper (Carlgren & Marton 2002). Vi lever i ett kunskapssamhälle vilket betyder att vi lever i ett samhälle där det finns väldigt mycket information som är lättillgänglig. När människan lever i ett samhälle som detta behöver vi kunskaper om hur vi ska behandla, använda och värdera all denna information vilket är/blir

skolans uppgift (Carlgren & Marton 2002). Att kunna hantera all information kan väl inte ses som de enda kunskaperna heller kan det tyckas och de menar att:

Vi behöver en kunskapsvision för skolan som gör det möjligt att ta itu med frågan vilka kunskaper människor behöver för att leva ett gott liv i det samhälle de själva ska vara med och förändra – eller vilka slags människor samhället behöver för att bli ett gott samhälle (Carlgren & Marton, 2002, s. 207).

Synen på hur kunskap ska förmedlas och vad som ska läras förändras över tid. I den föregående läroplanen (Lgr80) präglades innehållet av arbetsformer och vår nuvarande läroplan (Lpo94) visar på vad som ska uppnås. Detta kallas att skolan har ändrats från regel- till målstyrning eller att styrningen gått från hur till vad som ska läras. Carlgren och Marton (2002) menar att:

Det betyder att staten inte längre styr hur man organiserar verksamheten eller vilket det konkreta innehållet i undervisningen ska vara. Från att staten angett hur arbetet i skolan ska organiseras och drivas anger den nu vad arbetet ska resultera i. Som en följd måste lärarna på ett helt annat sätt än tidigare utveckla ett tänkande om vad det är man ska åstadkomma, dvs. vad det är som eleverna ska utveckla. Till det kommer en förväntan om att göra eleverna delaktiga i detta tänkande (Carlgren & Marton, 2002, s. 82).

Eftersom målen inte är utformade så att det exakt står vad eleverna ska lära sig helt konkret utan att det finns mål som ska uppnås så finns där alltså en, som vi tolkar det, frihet för lärare att utforma sin undervisning. Exakt vad innehållet på lektionerna ska vara ska eleverna tillsammans med lärarna bestämma och den metod som på bästa sätt gör så att eleverna når målen ska pedagogerna själva välja (Carlgren & Marton 2002). Dewey (2004) beskriver att barnet eller eleven är solen, som planeterna kretsar kring solen kretsar undervisningsmetoderna kring barnet. Dewey (2004) tar upp hur viktigt det är att erfara saker: ”Den matematiska formeln för en fallande kropp kan inte ersätta den personliga kontakten och den omedelbara erfarenheten av ett föremål som faller” (Dewey, 2004, s. 118). Carlgren och Marton (2002) tar upp frågan om man kan erfara något på fel sätt? På det svarar de att, uppenbarligen kan man inte det, bara mer eller mindre effektivt (Carlgren & Marton 2002). Dewey (2004) menar vidare:

Jag tror slutligen att utbildning måste ses som en fortgående rekonstruktion av erfarenheter, att utbildningens process och mål är en och samma sak. Jag tror att om man sätter upp något utomliggande mål för undervisningen som norm och riktmärke, berövas den pedagogiska processen mycket av sin mening. Vi tenderar att förlita oss på falska och yttre stimuli när vi har med barn att göra (Dewey, 2004, s. 52).

Skolan kan ses som att den har en differentierad betydelse i samhället. Sexualitet och sex finns runt om oss i samhället och kan tyckas i detta perspektiv ska finnas "runt" eleverna (i undervisningen) i skolan.

2.6 Sex- och samlevnadsundervisningen i skolan

Vi har ovan behandlat områden som sex- och samlevnadsundervisningens historia, vad skolorna enligt styrdokumentet ska ta upp, lärandeobjektets betydelse i skolan och skolans roll i samhället. Vi ska nu behandla sex- och samlevnadsundervisningens roll i skolan, vilken plats den har och borde ha, vad pedagogerna tar upp, hur de väljer vad de ska ta upp och vilka uppfattningar de har kring denna undervisning.

Jarlbro (1997) har gjort en enkätstudie om sex- och samlevnadsundervisningen på mellan- och högstadieskolor i landet, *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan*. Utifrån undersökningen menade hon att sex- och samlevnadsundervisningen på landets skolor liknade varandra på det sättet att de hade ett liknande innehåll, att de frågor som behandlades var likartade och att sex- och samlevnadsundervisningen oftast behandlades inom biologiämnet. Skolverket gjorde en nationell kvalitetsgranskning av skolans sex- och samlevnadsundervisning år 1999. De menar i motsats till Jarlbro (1997) att sex- och samlevnadsundervisningen varierade mellan skolor och mellan pedagoger inom skolorna, att elevernas kunskaper om detta då också varierar (Skolverket 2000). Juvall och Petersson (2005) har genom Lafa (Landstinget förebygger aids) gjort en undersökning, *Sex- och samlevnadsundervisning i skolan. En kartläggning av sex- och samlevnadsundervisningen på sju högstadieskolor i Stockholms län*. Även de anser att innehållet på sex- och samlevnadsundervisningen relativt är densamma på skolorna, kanske på grund av målen och böckerna för ämnet. De påvisar vidare att de områden som utanför kursplanen i biologi behandlas är självkänsla, relationer, onani, vänskap och pornografi.

De inspektörer som utförde kvalitetsgranskningen 1999 indikerade att styrdokumentet för skolan är för vaga inom ämnet sex och samlevnad (Skolverket 2000). Carlgren och Marton (2002) som nämnts ovan menar att skolan gått från regelstyrning till målstyrning, att det nu inte står exakt vad som ska tas upp inom varje ämne. Skolverket (2000) menar vidare att det är väldigt viktigt med mål som är tydliga för detta ämne, att det skulle förbättra denna

undervisning på grund av att det då skulle prioriteras. De menar även att det inte har funnits sådana mål sedan 1970-talet (Skolverket 2000). Även Nilsson (2008) och Olsson (2004) menar att det inte står mycket om sex och samlevnad i läroplanerna. Olsson (2004) menar att det bara omtalas under rektorns ansvar i läroplanen (Lpo94). Han menar därför att den borde förstärkas och sex och samlevnad i skolan ska uppfattas som ett läroämne (kunskapsområde), att sex- och samlevnadsundervisningen är uppbyggd av de didaktiska frågorna, att undervisningen i detta ämne helt enkelt ska professionaliseras. Olsson (2004) menar att de didaktiska frågorna som bland andra är VAD (som ska behandlas, tas upp) inte har varit synliga inom denna undervisning och vidare anser han att det inte existerar något genomgripande pedagogiskt resonemang kring innehåll och metod. RFSU vill jobba för att alla blivande lärare får kunskaper och utbildning om sex- och samlevnadsundervisning. Att lärarutbildningar inte behandlar ämnesområdet och inte kan avgöra vad som ska ingå i en sådan kurs för lärarstudenter. RFSU (2004) har utarbetat *10 punkter för en bättre sexualundervisning i skolan*, vilka är: 1. Bättre undervisning på lärarutbildningarna, 2. Inrätta regionala resurs- och kunskapscentra för sexualitet och samlevnad, 3. Stimulera forskning om metoder, 4. Regelbundet sammanfatta forskning, 5. Nationell/nordisk konferens vartannat år, 6. Sexualvaneundersökningar, 7. Undersökningar av skolans sex- och samlevnadsundervisning, 8. Stödja och främja metodutveckling, 9. Utveckla jämställdhets- och genusperspektivet 10. Tydligare läroplaner och kursplaner. RFSU (2004) poängterar i punkt ett, bättre undervisning på lärarutbildningarna, trots att sex- och samlevnadsundervisningen varit obligatorisk så länge i Sverige så finns den inte på lärarutbildningarna och de menar att den borde vara obligatorisk. De hävdar i punkt nio, utveckla jämställdhets- och genusperspektivet, att arbetet med genus kan integreras men att göra det med tonvikt på sexualitet och samlevnad är i behov av utveckling. I den tionde punkten, tydligare läroplaner och kursplaner, påvisar RFSU (2004) att det som handlar om sexualitet och samlevnad i styrdokumentet verkligen borde bli tydligare:

I kursplanerna är styckena om och målen med sex- och samlevnadsundervisningen vagt formulerade, förutom i biologiämnet. Det medför bland annat att undervisningen fortfarande har en slagsida åt biologiska aspekter på sexualitet. Biologin är självklar och viktig i sex- och samlevnadsundervisning, men vare sig mer eller mindre viktig än andra aspekter, såsom exempelvis historiska och sociala aspekter (RFSU, 2004, s. 8).

Juvall och Petersson (2005) anser att när lärarna i undersökningen planerar sex- och samlevnadsundervisningen så utgår de från eleverna. De påvisar även att de lärare som för det mesta ansvarar för denna undervisning är lärarna i de naturorienterade ämnena, vilka

ansvarar för ämnet biologi. I kursplanen för detta ämne finns mål/en för sex- och samlevnadsundervisningen. Harrison (2000) menar att det även fungerar så i den brittiska skolan att sex- och samlevnadsundervisningen sköts av lärarna som undervisar i de naturorienterade ämnena eftersom de har hand om biologidelen. Detta gör att eleverna även här får sex- och samlevnadsundervisningen ur ett biologiskt perspektiv. Hon anser att även frågor om relationer och känslor också bör ha en plats i denna undervisning vilket hon påvisar kan genomföras genom ämnesövergripande kunskapsförmedling, att bara undervisa utifrån det biologiska perspektivet inte räcker. Nilsson (2008) menar att:

Att integrera diskussioner om sexualitet och samlevnad i olika ämnen kan bana väg för en mer humanistisk sex- och samlevnadsundervisning. Den finns en tendens att medicinsk personal ibland uttrycker sig negativt om det ämnesövergripande arbetet i skolan, som att sex- och samlevnadsundervisningen skulle ramla mellan stolarna om det lyfts fram i olika ämnen. Snarare ser jag det tvärtom (Nilsson, 2008, s. 6 – 7).

Skolverket (2000) kom i sin kvalitetsgranskning fram till att de skolorna som hade en utarbetad sex- och samlevnadsundervisning använde sig av olika metoder som till exempel diskussionsgrupper, drama och filmvisning. Även Harrison (2000) hävdar att metoder som dessa är bra och att undervisningen i sex- och samlevnad därför inte bara ska läggas på lärarna som undervisar i de naturorienterade ämnena. Centerwall (1995) anser att även de lärare som inte håller i denna sortens undervisning som sex och samlevnad ska vara insatta och stödjande till denna undervisning och han anser vidare att denna undervisning enligt styrdokumenterna ska vara ämnesövergripande och därför integreras i vardagen. Harrison (2000) anser att man som lärare bör vara förtrogen med elevernas bakgrund och att undersöka vad och om vilka områden inom sexualitet och samlevnad eleverna vill ha information om. På ett antal skolor är eleverna med och planerar och ställer frågor inför sex- och samlevnadsundervisningen (Centerwall 1995). Författarna hävdar att lärare utgår eller borde utgå från sina elever och deras frågeställningar i planeringen av sex- och samlevnadsundervisningen och vad som ska tas upp. Vissa saker menar Centerwall (1995) att pedagoger kanske bör ta upp i enkönade grupper, han påpekar att det kan skilja mellan pojkar och flickors mognad:

Både pojkar och flickor upplever nog att det finns en inre värld som de minst av allt vill blottlägga inför motsatt kön - även om de mycket väl kan tänka sig att tala med kamrater av samma kön om det. Detta är ett av skälen till att information om sexualitet och samlevnad delvis bör försiggå i enkönade grupper (Centerwall, 1995, s. 74 – 75).

Dock är skillnader i fysisk mognad ett faktum och man har hävdat att det i årskurs 8 kan skilja upp till åtta år i mognad mellan pojkar och flickor. Sammantaget kan sägas att detta stärker kraven på individualisering av undervisningen (Centerwall, 1995, s. 61).

Eftersom skolans sex- och samlevnadsundervisning oftast sker i grupp, finns det ingen möjlighet att tillgodose varje individs behov. Det har visat sig att många elever anser det vara mer avslappnat och lättare att diskutera sex och samlevnadsfrågor, om det sker i kille/tjejgrupper (Fagerström 1994).

Centerwall (1995) påvisar vidare att det finns ett antal saker som pedagoger enligt svensk tradition borde ta upp:

Men det finns också en rad frågor där svensk tradition vad gäller upplysning knappast kan förtiga eller kompromissa kring fakta. Kunskaper om t ex könssjukdomar, preventivmedel, onani, samlag och homosexualitet, är enligt svensk tradition nödvändiga för en ung människa ska kunna bejaka sig själv som sexuell varelse (Centerwall, 1995, s. 18).

Centerwall (2005c) hävdar också att det är viktigt att eleverna får lära sig allt inför det som komma skall, till exempel användning av preventivmedel, hur en relation kan se ut, förälskelser, hur man gör ett barn etcetera. Han anser även att pornografi är en viktig del att behandla eftersom det är så lättillgängligt på Internet och risken är att barn får en felaktig bild av verkligheten. Det är pedagogens uppgift att eleverna får lärdom om olika missförstånd, som till exempel kvinnoförnedring i pornografi och kroppsfixering etcetera (Centerwall 2005c). Fagerström (1994) anser att man ska ge barnen kunskaper om fortplantning ett par år innan puberteten eftersom de är väldigt ivriga om att lära sig nya saker vid den tiden. Om pedagoger väljer att inte ta upp ämnet, är risken att barnen går in i puberteten med skrämmande okunskaper om fortplantning. Fagerström (1994) påvisar också att det är pedagogerna och hemmets plikt att ge eleverna möjligheter till att söka kunskaper på rätta vägar, alltså inte genom till exempel porrtingningar/filmer. Hon hävdar även att barn och ungdomar oftast inte talar med sina föräldrar om sex- och samlevnadsfrågor. Det kan även tyckas vara jobbigt för föräldrarna att bidra med bra information till sina barn. Finns det äldre syskon i familjen, är det inte ovanligt att yngre syskon anförtror sig till dem. Dock är det vanligast att barn samtalar med sina kamrater (Fagerström 1994). Centerwall (2005c) anser att den största orsaken till sex- och samlevnadsundervisning sker på mellanstadiet är för att göra våra tankar, känslor, kärlek med mera, talbara. Det är också viktigt att eleverna får känna sig självsäkra, få bekräftelse och kunna respektera andra människor, oavsett sexuell läggning. (Centerwall 2005c). Centerwall (2005c) menar vidare att betydelsen av att säga nej till något man inte vill, är väsentligt. Har man en gång sagt "nej", så är det "nej" som gäller. Även sexuella övergrepp kan komma upp i undervisningen. Här menar Centerwall (2005c) att man

ska vara könsneutral. Ofta talas det om flickor som råkar ut för övergrepp, och pojkarna kommer då i ”skymundan”. Det finns en stor del pojkar som blir utsatta för övergrepp men det talas inte lika mycket om det. (Centerwall 2005c).

Forsberg (2007) har gjort en undersökning som heter *Ungdomars sexuella hälsa*, där hon gått igenom eller sammanställt fem internationella undersökningar som handlar om förebyggande insatser inom området ungdom och sexualitet. Hon menar att dessa rapporter allihop drar slutsatsen att den som har den väsentliga rollen för sex- och samlevnadsundervisning är skolan, eftersom man här kan komma åt alla ungdomar. Hon påpekar även att denna undervisning har varit obligatorisk i skolan i många år men att undervisningen fortfarande inte är tillräcklig. I en av undersökningarna tas det upp att undervisningen i sex och samlevnad får godast inverkan om den ges före eleverna påbörjat ett sexuellt aktivt liv (UNAIDS 1997). Forsberg (2006) gjorde även en forskningsöversikt år 2005 som heter *Ungdomar och sexualitet*. I översikten visar hon att debutåldern för samlag i Sverige är ca 16 år för flickor och ca 17 år för pojkar. Hon menar också att debutåldern har varierat genom åren, att debutåldern sjönk i skiftet mellan 1800- och 1900-talet. Det fortsatte sedan att sjunka till 1960-talet. Därefter låg debutåldern mer stabil fram till 1980-talet där ungdomarna var något äldre när de hade sin samlagsdebut men att det sedan sjönk igen och nu ligger på som vi sett ovan, 16 till 17 år. Gerouki (2007) har gjort en studie där syftet var att ta reda på pedagogers uppfattningar om sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolans tidigare år. Majoriteten av lärarna i undersökningen menade att det är en lagom ålder att börja med sex- och samlevnadsundervisningen när eleverna går i grundskolans tidigare år (skolåren innan högstadiet) eftersom elevernas intresse för detta väcks vid denna tid. Lärarna uttryckte också att det var väldigt viktigt med utbildning för de som ska utföra denna undervisning, samt att det kräver tydliga mål. Lärarna i undersökningen kände sig trygga med denna undervisning men att det fanns en osäkerhet när det handlade om deras rädsla för föräldrarnas misstycke, men uppfattningar om att föräldrar tyckte det var bra fanns också. Fagerström (1994) anser att man inte ska sätta en åldersgräns eller årskursgräns för samtal kring sex och samlevnad. Om barn har funderingar eller tankar kring sex, är de mogna nog att få svar på sin fråga. Barn har ofta tankar om sex innan de börjat skolan. Eftersom sex är ett aktuellt ämne och talas mycket om i media, är det lätt för barn att snappa upp ord och funderingar kring sex och samlevnad. Det är därför viktigt att vi som pedagoger beskriver ämnet som något fint och kärleksfullt. Det är lätt för unga som inte vet vad kärlek och sexualitet är, att se det som något fult och tråkigt (Fagerström 1994).

Forsberg (2000) skriver om en undersökning som gjorts av Lafa (Landstinget förebygger aids), *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt år 2000*. En kvantitativ studie som gjorts i Sverige på ungdomar mellan 16 och 25 år. Studien handlar om var ungdomar har fått information om sexualitet. Resultatet visar att 67 % av informationen har de fått i skolan. 33 % av ungdomarna menar också att de fått bäst fakta i skolan (Forsberg 2000). Sex och samlevnad är ett ämne som håller sig stabilt i de svenska skolorna. Ämnets karaktär och undervisningssätt varierar mycket från skola till skola men även inom en och samma skola. Pedagoger på en och samma skola kan undervisa på helt skilda sätt om sex och samlevnad, det vilar på lärarens engagemang om undervisningen ska bli bra. Det är viktigt att pedagogerna har ett tydligt mål att sträva mot i sin undervisning, detta för att lättare nå ut till alla elever (Forsberg 2000). Hon skriver att eleverna finner mycket information via TV och media. Den information som ungdomarna ej får i skolan, får de av sin omgivning. Tillgången till Internet är en stor informationskälla.

Hulter (2004) anser att det är viktigt att lyssna och ta tillvara på massmedias nyheter. Då man väljer att inte lyssna på nyheter kring sex, finns risken att man nonchalerar elevers behov. Då massmedia ofta tar upp diskussioner kring silikonbröst, utmanande klädsel, sexuella benämningar med mera är det viktigt att våra barn får lyssna och ta del av dessa diskussioner (Hulter 2004). Man kan tydligt se att Hulter och Fagerström ställer sig olika till massmedias information. Hulter (2004) menar att massmedias nyheter är viktiga för eleverna, medan Fagerström (1994) anser att pedagogerna måste skydda eleverna från massmedia då det kan ge en felaktig bild av verkligheten.

Bolander Eva (2009) har i sin avhandling: *Risk och bejakande- Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV* undersökt olika TV program. Programmen hon studerade var bland annat *Fråga Olle, Ramp, Fräcka fredag, Lustgården och Stop! om sex*.

Bolander (2009) har valt att studera hur skolan och televisionen tar upp frågor om sex och där skolan går bet. Bolander talar om att pornografi är ett ständigt aktuellt ämne som det diskuteras mycket om i media. Hon visar i sin avhandling att porrfilmsutbudet blivit stort på till exempel TV1000 och Canal Plus. Ur ett program skrivs det:

Programmet *Stop! Porr*, med underrubriken "Är all porr förnedrande?" ägnar merparten av programtiden åt en debatt i vilken de båda sidorna ges utrymme. Programmet inleds med att

programledaren Hannah Rubinstein säger: Är all porr förnedrande och hur påverkas vi av porr? Det är några av de frågor vi ska diskutera ikväll (Bolander, 2009, s.106).

Bolander (2009) menar att programmet omedvetet utgår från att pornografi är förnedrande, dock kanske inte all pornografi. Utifrån debatter visar det sig att porrindustrin kan ge ungdomar en skev bild av verkligheten. Vidare studerar Bolander (2009) homosexualitet/heterosexualitet. Hon anser att då fokus ligger på relationer mellan män och kvinnor, så försvinner viktiga perspektiv av hur sexualiteten konstrueras. Utifrån Bolanders (2009) undersökningar visar resultat på att homosexualitet placeras i rubriker. Det vill säga att då en person ser sig som homosexuell talas det ofta om att personen ”kommit ut ur garderoben”. Bolander (2009) menar också att det är beroende på om du bor i en stad eller landsbygd. Det är inte homosexualiteten som utgör ett hot, det är omgivningens inställning och främst på landsbygden (Bolander 2009). I Bolanders (2009) undersökning har det visats att skolan har brister i sin sex- och samlevnadsundervisning, där medias roll spelar stor betydelse. Det finns vissa delar inom sex- och samlevnadsundervisning som media lyckas göra mer tilltalande och väcka nyfikenhet och hon visar i sin avhandling att lärare kan tycka det är pinsamt och jobbigt att undervisa i sex och samlevnad. Det framgår att televisionen har större möjligheter att nå ut till ungdomar, till exempel genom sketcher, intervjuer, reportage och debatter. Bolander (2009) menar att forskare anser att televisionen och massmedia har större möjligheter att behandla fler frågor kring sex och samlevnad. Då det skrattas och skämtas ger man tittarna en dubbeltydlig bild. Med detta menar hon att ungdomarna får möjlighet till egen tolkning och uppfattning kring de olika frågorna. Bolander (2009) visar på att man kan ge information inom sex och samlevnad på två sätt. Den ena är skrämseltaktiken och det andra är att prata om det på ett positivt sätt och som en naturlig del. Exempel hon ger handlar till exempel om kondom användning.

Fagerström (1994) säger också att det är viktigt att betona varför vuxna har sex. För det mesta har vuxna sex för att det är skönt, och inte för att skaffa barn. Hulter (2004) anser att sexualitet är mer än bara fortplantning. Exempel på detta kan vara vuxna som kan få barn, vuxna som inte kan få barn, personer som utför sexuella övergrepp etcetera. Dessa personer med sexuella problem erbjuds sällan någon hjälp. Hulter (2004) menar att detta tema är något det bör ges mer kunskaper om. Hammarén (2005) är doktorand i socialt arbete och han anser att pedagoger borde koncentrera sig mer på etniciteten i sex- och samlevnadsfrågor. Han menar att en invandrarkille har vissa ”bestämmelser” om sig, till exempel sexist och homofob. En sorts struktur som även de svenska killarna har. Vi ska då koncentrera oss på barnens

etnicitet så att alla behandlas lika och utesluts från dessa normer. Vidare säger Hammarén (2005) att:

Följden blir att om sex- och samlevnadsundervisningen alltid förhåller sig till en heterosexuell vit manlig medelklassposition känner många ungdomar sig exkluderade, de upplever att de inte blir lyssnade på. (Hammarén, 2005, s. 52)

Hammarén (2005) anser det vara viktigt att pedagogerna är uppdaterade och ligger snäppet före samhället i sin undervisning. Detta kan uppfattas som att lärare måste sluta koncentrera sig på vilket kön eleverna har och i stället se alla som en grupp individer oavsett kön. Centerwall (2005c) har skrivit en artikel om elevers sex- och samlevnadsundervisning på mellanstadiet. Han menar att såväl barn som vuxna, har sexuella känslor. Han talar om den så kallade ”åldersnormanviteten”, med detta menar han att vi vuxna har en norm inom oss där vi anser att gamla människor samt barn, har inte sex. Men eftersom sex kan ses på många olika vis, måste vi vuxna släppa den fördomen. Att koppla ihop barn och sex, ser vuxna som en dålig association. Barn anses som oskuldsfulla varelser. Eftersom barn har en sexualitet kan det ses som viktigt att de får lära känna den och kunna sätta ord på den för att bli en sexuellt bra och harmonisk människa.

3 METOD

Vi har valt att använda en kvalitativ ansats eftersom det får fram den sortens svar och slutsatser som är intressanta i relation till frågeställningen. Vi har valt att göra en intervjustudie, en kvalitativ intervjustudie med tio pedagoger som har undervisat i sex och samlevnad. Forsberg (2000) börjar i sin bok att tala om skillnaden på kvalitativa samt kvantitativa metoder. Forsberg (2000) menar att kvalitativa metoder görs ofta som intervjuer med ett antal personer. Det brukar ofta handla om djupare förståelse. Kvantitativa undersökningar görs ofta i form av enkätundersökningar på ett större antal människor. Hon skriver också i sin bok om att Kvalitativa metoder svarar ofta på frågan ”varför” medan de kvantitativa metoderna ofta svarar på ”vad” och ”hur” (Forsberg 2000). Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka vilka uppfattningar pedagoger har om sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6. Vi ska även undersöka hur de väljer lärandeobjekt och vad de tar upp på sex- och samlevnadsundervisning.

Vi anser att, för att komma åt deras uppfattningar om detta behöver vi träffa dessa människor för att få en djupare förståelse och för att kunna ställa följdfrågor. Därför vill vi göra kvalitativa forskningsintervjuer. Kvale (2009) menar att: ”I en *kvalitativ forskningsintervju* produceras kunskap socialt i ett samspel mellan intervjuare och intervjuperson” (Kvale, 2009, s. 98).

Denscombe (2000) menar att man ska kunna svara på två frågor om man ska ha intervju som metod, vilka är: ”Behöver undersökningen verkligen den typ av *detaljerad information* som intervjuer ger?” ”Är det förnuftigt att förlita sig på information som samlas in från ett litet antal informanter?” (Denscombe 2000 s. 132). Vi anser att vi behöver denna detaljerade information och vi vill kunna ställa följdfrågor för att informanterna ska utveckla, förklara och fördjupa sina svar och för att vi ska komma åt den kvalitativa information som vi söker. Vidare anser vi att vi kan förlita oss på den information som vi samlar in eftersom vi kan anta att antalet är tillräckligt stort för att det ska säga något som är betydelsefullt.

Vi ska göra personliga intervjuer, i form av semistrukturerade intervjuer, vilket betyder att vi har frågor att gå efter men att vi som intervjuare är flexibla och ställer följdfrågor (Denscombe 2000). Patel och Davidsson (2003) skriver att: ”Syftet med en kvalitativ intervju

är att upptäcka och identifiera egenskaper och beskaffenheten hos något, t.ex. den intervjuades livsvärld eller uppfattningar om något fenomen” (Patel & Davidsson 2003 s. 78).

Vi kommer att använda oss av diktafoner vid intervjuerna för att spela in dem. Mobil med inspelningsfunktion kommer att fungera som ”back up”.

3.1 Urval

Vi har valt att inrikta oss på pedagoger som undervisar i skolår 5 och 6 eller som undervisade i skolår 6 i fjol. Detta eftersom kursplanen för biologi har mål för skolår 5 som ska uppnås inom sex- och samlevnadsundervisningen.

3.2 Undersökningsgrupp

Undersökningsgruppen är nio lärare som undervisat/undervisar i sex- och samlevnad. Gruppen består av tre kvinnor och sex män i åldrarna 30 till 60 år. Intervjuerna är gjorda på sammanlagt sex skolor.

3.3 Insamlingsmetod

När vi gjorde intervjufrågorna (Bilaga 1) utgick vi från våra frågeställningar och vårt syfte, den litteratur vi läst, styrdokument och ett frågebatteri från Lafa: s kartläggning av sex- och samlevnadsundervisningen på sju högstadieskolor i Stockholms län. Vi inriktade frågorna mot lärandeobjektet så att informanterna kunde svara på vad lärandeobjektet för dessa lektioner är. När frågorna var färdiga gjorde vi vars en testintervju. Dessa intervjuer blev bra så vi kunde använda detta material och vi ändrade inte intervjufrågorna.

När vi skulle kontakta informanter gick vi tillväga på det sättet att vi valde två större rektorsområden (där en rektor har ansvaret för mer än en skola) där vi tog kontakt med rektorn. Vi berättade att vi skrev ett examensarbete och behövde informanter och bad om namn på pedagoger som undervisar i skolår 5, 6 eller som undervisade i skolår 6 föregående år. Vi kontaktade därefter skolorna och bad att få prata med lärarna i de utvalda klasserna och

frågade om de ville medverka. Vi bokade in tider när vi skulle utföra intervjuerna och vi berättade vårt syfte och att vi skulle spela in intervjuerna. Vi uppfattade det som att det var relativt oproblematiskt att få tag på informanter och att de vi kontaktade var positiva till att ställa upp. Det var bara ett fåtal av de vi kontaktade som avböjde och då på grund av att de såg sin erfarenhet inom sex- och samlevnadsundervisning som otillräcklig. Vi hade en uppfattning om att det skulle vara problematiskt att få informanter eftersom att sex och samlevnad kan uppfattas som ett relativt tabubelagt ämne/område. När vi gjort nio intervjuer upplevde vi att materialet var mättat och kontaktade därför inte en tionde informant. Vi startade intervjuerna med att berätta om en artikel av Daniel Foxhage (Bilaga 2), som vi sedan diskuterade, detta för att få igång ett samtal. Kvale (2009) menar att: ”Intervjun bör iscensättas så att intervjupersonen uppmuntras till att ge synpunkter på sitt liv och sin värld. De första minuterna av en intervju är avgörande” (Kvale, 2009, s. 144). Vi spelade in intervjuerna och gjorde minnesanteckningar. När vi ansåg intervjun som ”färdig” fick de frågan om de ville tillägga något. Detta menar Kvale (2009) att man skall göra eftersom det avrundar intervjun och ger informanten en chans att ta upp saker denne tänkt på.

3.4 Etiska överväganden

Informanterna, skolorna och orterna har vi anonymiserat, detta även i transkriberingarna. Pedagogerna har fått olika kodnamn från L1 (lärare 1) till L9 (lärare 9) utan någon inbördes ordning. När vi ringde våra informanter berättade vi om vårt syfte och att vi skulle spela in intervjuerna. När vi sedan träffade dem fick de läsa ett dokument utifrån de forskningsetiska principer som var aktuella för vår undersökning innan intervjun så att informanterna skulle veta sina rättigheter (Bilaga 3). En informant ville inte bli inspelad vilket vi fick ta hänsyn till. Det kan diskuteras om denna intervju kan ses som lika tillförlitlig som de andra eftersom det inte har gjorts en transkribering av denna och därmed har den inte analyserats på exakt samma sätt. Man kan ifrågasätta om det var nödvändigt att transkribera denna intervju eftersom vi vid detta laget såg materialet som mättat. Vi har valt att använda oss av denna intervju och Kvale (2009) påvisar att man kan, förutom att spela in, även har möjlighet att göra minnesanteckningar och minnas intervjun och sedan i text transkribera intervjun. Under intervjun fördes minnesanteckningar och viktiga citat skrevs ned. Efteråt beskrevs intervjun i sin helhet, vilken vi i analysarbetet sedan använde oss av likt transkriberingarna.

3.5 Genomförande

Vi gjorde intervjuerna individuellt. Platsen för intervjuerna var enskilda rum och intervjuerna tog mellan 20 och 30 minuter. En svårighet som vi stötte på i genomförandet av intervjuerna var att en del av lärarna tenderade att vara nervösa och vilja svara ”rätt” på intervjufrågorna.

3.6 Bearbetning och analys

Efter intervjuerna transkriberade vi dessa. Vi återgav nästan exakt ordagrant vad som sades. Med nästan menar vi att vi uteslöt vissa små upprepningar av ord som kunde förstås som irrelevanta. Enligt oss betydande långa tystnader eller när de tänkte eller sa ”äääämm” finns med i transkriberingarna för att få en så nära förståelse som läsare utifrån som möjligt. Vi läste igenom dem ett flertal gånger och markerade det vi fann som intressant utifrån frågeställningarna, svar på frågeställningarna. Med intressant menar vi de uppfattningar vi kan utläsa eller tolka att intervjupersonerna har utifrån det de säger eller det som sägs. Det började nu framträda olika teman vilket ledde till att vi började kategorisera. Vi fann fyra kategorier vilka vi sedan visade/rapporterade vårt resultat genom. Därefter gjorde vi analyser på respektive kategori.

Vi har undersökt vad pedagoger säger att de väljer att ta upp och hur de väljer lärandeobjekt på sex- och samlevnadsundervisningen. Vi har även undersökt vilka uppfattningar som ligger bakom detta, alltså vad som egentligen sägs av pedagogerna. Vi är ute efter att tolka meningen i det som sagts i intervjuerna och har därför i bearbetningen av materialet utgått från det som heter diskursanalys. Kvale (2009) beskriver diskursanalysen som följande: ”Inom diskursanalysen lägger man fokus på hur det inom diskurser skapas sanningseffekter som är varken sanna eller falska” (Kvale, 2009, s. 243).

4 RESULTAT & ANALYS

Efter att ha läst och arbetat oss igenom våra transkriberade intervjuer har vi funnit fyra kategorier, vilka är: Barn/elevs nivå, uppfattningar om sexualitet, kärlek och samlevnad, utgångspunkter på sex- och samlevnadsundervisningen och innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen. Vi kommer här att presentera resultatet utifrån dessa kategorier. Under varje kategori kommer en analys av denna del av resultatet att göras. Vi använder oss här av namnkodningarna L1 – L9 för att belysa vad pedagogerna uttryckt i intervjuerna. Detta även på grund av genusperspektivet, att läsaren ska veta om det är en man eller kvinna som uttrycker sig.

4.1 Barn/elevs nivå

Respondenterna har uttryckt att det är viktigt att lägga undervisningen på elevernas nivå, där de befinner sig, där eleverna ligger och där klassen befinner sig. Det är något de nämnt på flera ställen i intervjuerna.

L1 pratar om att man skulle kunna ha sex- och samlevnadsundervisning i alla åldrar för hon menar att man kan vara kär i låga åldrar men att man så klart ska lägga det på olika nivå. Hon låter eleverna skriva frågor innan som de vill ha svar på så hon ska veta var de befinner sig. Hon säger:

Om de skriver frågorna som de vill ha svar på så känns det som att man hamnar på rätt nivå, på deras nivå så att säga (L1).

Hon menar även att det inte är lönt att ha sex- och samlevnadsundervisning om de inte är mogna för det att det då är bättre att vänta lite:

Känner de sig (eleverna) inte mogna för det så finns det ingen anledning att ta upp rena sexualundervisningen just nu, utan ta det framåt våren när de mognat lite till (L1).

Vad hon tar upp beror på elevernas mognad och hon pratar även om mognaden i gruppen. Hon säger att hon tar upp olika saker beroende på hur långt de kommit. L2 menar att ha sex- och samlevnadsundervisning med 11: åringar är en bra ålder för eleverna har börjat komma in i puberteten. När hon får frågan om hon har sex- och samlevnadsundervisningen i femman eller sexan så hävdar hon att det har varierat och att det är mycket beroende på eleverna, vad

de har för funderingar och anser att när hon märker att de vill prata om något så tas det upp. När hon får frågan om hon gör någon skillnad på sexualitet och samlevnad menar hon att de behandlar sexualitet på elevernas nivå och att de då inte pratar om samlevnad. L3 påvisar att när man ska välja vad man ska ta upp på sex- och samlevnadsundervisningen är det viktigt att man lärt känna gruppen:

Ja man måste lära känna gruppen väldigt mycket, var man ligger och vad som känns rätt att börja med (L3).

Han menar vidare att han haft klasser där de pratat mycket om sex medan de i vissa klasser inte pratat om det alls, när de pratat sex har det varit med de grupper som varit mottagliga för det. Han menar även att:

När man säger sexualkunskap till många vuxna då tänker man (de) sexualkunskap som den undervisning som finns på högstadiet, där man faktiskt pratar sex mycket och man pratar kroppar på ett annat sätt. Det gör man ju inte riktigt på mellanstadiet och det handlar om den mentala åldern, att de inte riktigt är där än för att prata det här. Det handlar ju om, det handlar ju hela tiden om att bygga trappsteg (L3).

L4 pratar om ett antal saker som de behandlar på sex- och samlevnadsundervisningen, han tar bland annat upp att de pratar om, om de har relationer med varandra (andra jämnåriga) och poängterar där att han försöker anpassa sig till den åldern eleverna är i:

Vi brukar prata om attityder till, ja om man till exempel har femmor, om man (eleverna) är ihop med någon och vad innebär det?! Att man försöker anpassa sig till den åldern och vad det kan innebära, hur visar man att man tycker om någon?! (L4).

L5 hävdar att målet med hennes sex- och samlevnadsundervisning är att möta eleverna där de står i sin sexualitet. L6 pratar även om att lägga undervisningen på elevernas nivå, eleverna får bidra med sina frågor vilket hon tycker är viktigt. Hon anser att undervisningen ska vara naturlig utifrån eleverna. Hon uttrycker även:

Jag tar upp allt som eleverna är mogna för och som jag tycker är relevant (L6).

Hon säger också att det är viktigt att man känner sina elever när man ska ha sex- och samlevnadsundervisning. Hon närmar sig eleverna på sex- och samlevnadsundervisningen genom att bjuda in till samtal och frågor på deras nivå. L7 menar att eleverna på sex- och samlevnadsundervisningen får ställa frågor (anonymt), han tycker att det är viktigt att

eleverna vågar ställa frågor utifrån sina funderingar. Han menar även att eleverna måste ha ett förtroende för läraren som ska undervisa i sex- och samlevnadsundervisningen. Han gör en grovplanering men menar att undervisningen främst utgår från elevernas frågor och funderingar. L8:s sex- och samlevnadsundervisning är uppbyggd utifrån eleverna och deras frågor och han påvisar att det är deras frågor som styr denna undervisning:

Det bygger på deras frågor, då hoppas jag att det är vad de tycker är viktigt i deras ålder (som de tar upp). Så det handlar om allt (L8).

L9 menar att det är viktigt att ta till vara på elevernas frågor utifrån deras tankar och funderingar, undervisningen ska utgå från eleverna, det de undrar över är det som han sedan behandlar på dessa lektioner. Han anser vidare:

Allt är utifrån dem, det är de som ska lära sig (L9).

Analys

Det kan uppfattas som att lärarna är väldigt angelägna om att undervisningen i detta ämne ska vara anpassad för eleverna. När pedagogerna planerar undervisningen i sex och samlevnad utgår de från individerna i klassen, vad de vill veta. Pedagogerna uttrycker inte vikten av läroplan eller kursplan i detta ämne, utan lyfter mest vikten av att lägga undervisningen på elevernas nivå. De uttrycker tydligt att de låter eleverna skriva frågor som de sedan menar att de har som grund för planeringen av lärandeobjektet. Detta kan även förstås som att de låter eleverna skriva frågor, eftersom vad som ska vara lärandeobjektet för ämnet inte tydligt framkommer i styrdokumentet. Det kan ses som att det förekommer två olika perspektiv när pedagogerna pratar om barns nivå. Alla pedagogerna uttrycker att det är viktigt att lägga undervisningen på elevernas nivå och att utgå från deras tankar och frågor. Det ena perspektivet är att pedagogerna menar att de har sex- och samlevnadsundervisning i årskurs fem men att de även har det tidigare när de då pratar om till exempel kärlek. Dessa menar även att man kan ha sex- och samlevnadsundervisning i alla åldrar och årskurser. Det andra perspektivet är de pedagoger som uttrycker att de väljer att ha sex- och samlevnadsundervisning i årskurs sex och då ibland på vårterminen. Detta kan ses som att, de som tar upp det i årskurs sex men uttrycker att de lägger det på elevernas nivå, de säger emot sig själva. Det borde kanske vara så att om man lägger det på elevernas nivå och utgår från deras frågor kan man ha det i alla årskurser eftersom lärandeobjektet då är valt av eleverna.

Det kan kanske vara så att det är pedagogerna som inte är mogna för att hålla i denna undervisning i dessa fall.

4.2 Uppfattningar om kärlek, sexualitet och samlevnad

4.2.1 Kärlek

Pedagogerna är av den åsikten att kärlek är många olika saker och att man kan känna kärlek på många olika vis och till många olika saker och människor. De är även av den uppfattningen att eleverna i 11: årsåldern kan bli kära och ha förhållanden. De säger:

Det är ju massor med olika saker, det kan ju vara till den man är kär i, alltså för min del då någon av det motsatta könet men det kan ju också vara kärlek till mina barn eller till naturen (L1).

Att man har någon som man tycker om som man kan dela i princip allt med och får stöttning av om det är någonting. Det är en ömsesidig respekt på något vis (L7).

Väldigt mycket, kärlek till både djur och människor och till en speciell människa kanske den man delar sitt liv med, kärlek till barnen och till sina elever (L2).

Kärlek är det varma i livet, det varma inom varje person (L3).

Man kan ha kärlek till saker, kärlek till husdjur, det är ett väldigt vitt begrepp, kärlek till människor och kärlek till den man är kär i (L4).

Kärlek för mig är en känsla, en känsla som kan vara väldigt olika beroende på vem man älskar (L6).

L6 anser även att det finns olika sorters kärlek, hon påpekar att elever kanske inte vet vad kärlek är i den åldern men hon menar ändå att de har små förhållanden. L8 menar att man (barn) redan i 11: årsåldern blir kär och har relationer även om det inte är som vuxnas relationer.

4.2.2 Sexualitet

L1 menar att barn har en sexualitet, att de även tar på sig själva vilket hon menar måste vara en slags tillfredsställelse men som inte är medveten. Sexualitet för henne är att man har ett sexuellt umgänge där man tillfredställer varandra, eller sig själv. L2 hävdar att sexualitet är att man både kan ha sex med sig själv och med andra, hon säger:

Ja det är ju både att man kan ha sex med sig själv och tillsammans med en annan person och att det behöver ju inte vara ett som man oftast tänker på ett regelrätt samlag det finns ju mycket som är sex (L2).

L3 uttrycker att sexualitet är en drivkraft och något som finns inom alla, även hos barn. Han menar att det är viktigt att ens sexualitet ska kännas bekväm och att man ska lära känna den. Han pratar även om genus och jämställdhet och menar att det är en del av sexualiteten och att:

Man inte ska fastna som lärare i normer för vad sexualitet är eller vad barnet får lära sig vad sexualitet är (L3).

Med detta menar han avvikande sexualitet, i vilken grad man får utnyttja sin sexualitet och i vilken grad man får visa sexualitet och vad som gör en god människa och han pratar vidare om bemötande, vad som är okej och inte, till exempel sexuella trakasserier, att det är viktigt att genom sexualundervisningen bygga på grundtryggheten. Han anser att det är viktigt att:

Bygga upp en självkänsla hos barn utifrån etik och moral, det är bara med en etisk och bra moral som jag tycker att man blir en sexuellt bra människa (L3).

L4 tror att barn har en sexualitet men att de inte kan sätta ord på den. Han menar att det ingår i sexualiteten att upptäcka den och att identifiera vilket kön man har. Även L6 anser att alla barn har en sexualitet och det är viktigt att vuxna inte fördömer barnen. L5 uttrycker att:

Man ska möta eleverna där de står i sin sexualitet (L5).

L6 anser även att sexualitet är något naturligt som finns med människan hela livet oavsett ålder. Hon menar att sexualitet inte behöver förknippas med kärlek alla gånger, det är en drift människan har. L7 ser sexualitet som en naturlig del i ett förhållande. Han påvisar att desto längre man varit tillsammans desto mindre viktigt blir sexet. Han ser sex som mer än bara samlag, det kan till exempel vara att man myser med sin partner i soffan. En form av närhet. Han menar även att sex kan vara med någon man inte är tillsammans med. L9 anser att sexualitet handlar om vilken sexualitet man har, vilken läggning man har, om man gillar killar eller tjejer.

4.2.3 Samlevnad

Pedagogerna uttrycker att samlevnad handlar om att man lever i en relation, de tycker att det har med sex att göra och att begreppet innefattar vardagliga sysslor i ett förhållande. De anser att:

Samlevnad förknippas jag, alltså uttrycket som sådant förknippas jag med relationen jag har med någon i min egen ålder. Eller ja till någon som jag har en sexuell relation till. Samtidigt som, det behöver inte vara att det är sexuellt hela tiden så att säga utan det kan ju vara ett sätt att leva tillsammans också. Hon menar att det ska innefatta en sexuell relation med någon man är tillsammans med, att man även kan vara sårbar (L1).

Ja det är ju allt det rent praktiska att leva tillsammans med någon, de tråkiga sakerna som ekonomi och allt sådant och det är ju kärlek och det är ju den fysiska kärleken att alltså både sex och allt som ingår i sex och kroppskontakt över huvudet taget (L2).

I mitt fall är det ju så att eftersom vi bor ihop har vi ett delat ansvar för allt som finns, både hem och trädgård och barn. Köpa presenter till släktingar, kalas och allt vad det kan vara. Att man delar på de sysslor och de grejor som finns. Och även att man delar allt det roliga man gör. Om det är semester eller lägergrejor och så (L7).

Samlevnad är ju mer ens vardag. Sexualitet känns ju mer som det kan vara om man gillar killar eller tjejer. De påverkar varandra (sexualiteten och samlevnaden) (L9).

L3 menar att samlevnad mer handlar om det sexuella än vad kärlek gör men han anser även att samlevnadsfrågorna lägger en grund för att ha andra relationer, att det därför kan innebära mer än sexuella relationer. L4 hävdar att samlevnad är när man lever tillsammans med någon i en relation som man är kär i. L6 anser att det är någonting naturligt, det är när man lever tillsammans med någon. Hon anser att det är viktigt att man (elever) vågar säga nej, att man inte köper kompisar genom sex och påpekar i detta sammanhang att ungdomar har en för tidig sexuell samlevnad.

Analys

Pedagogerna uttrycker att kärlek är många olika saker, att det finns många olika sorters kärlek. Exempel som de tar upp på detta är kärlek till människor, till den man är kär i, till djur, till vänner och till saker. De uttrycker att sexualitet är något som finns inom oss, en drift, att det är att ha sex med sig själv och med andra. De uttrycker att man ska finna och lära känna sin sexualitet, att man ska bli en sexuellt bra människa. De uttrycker även att barn har en sexualitet. De uttrycker att samlevnad är när man har någon slags relation med någon man tycker om och som man har sexuellt umgänge med. De menar att det även ingår i samlevnaden att sköta hem och dylikt. Dessa tre begrepp är centrala i styrdokumentet kring

sex- och samlevnadsundervisningen, alltså ska pedagogerna utgå även från dessa i deras planering av lärandeobjektet. Deras uppfattningar kring detta begrepp kan kanske därför ses som centrala, viktiga och nödvändiga för planeringen av lärandeobjektet för ämnet sex och samlevnad. Vi vågar anta att de uppfattningar pedagogerna har kring de tre begreppen, kärlek, sexualitet och samlevnad är de uppfattningar som utgör grunden för lärandeobjektet/en för denna undervisning. Lärandeobjekten kan därför tolkas vara att prata om olika sorters kärlek, vad sexualitet är och hur man kan ha sex och med vem. Att prata om vad en relation är, då både mellan vuxna och mellan barn.

4.3 Utgångspunkter på sex- och samlevnadsundervisningen

Som vi sett tidigare har pedagogerna ansett att det är viktigt att man i sex- och samlevnadsundervisningen tar hänsyn till elevernas olika nivåer och att eleverna därför fått skriva frågor. Dessa frågor har pedagogerna använt som utgångspunkter i sexualundervisningen och planeringen av denna:

Jag har oftast gjort så att jag har låtit eleverna skriva ned frågor innan som de vill ha svar på och sen har jag tittat på de här frågorna och haft dem som utgångsläge (L1).

L1 menar att hon var tvungen att ta upp menstruation med en klass fastän de inte ville ha sex- och samlevnadsundervisning än för att flickorna var i denna veva. Förutom att utgå från undervisning som konkret behövs så utgår hon från elevernas frågor och ibland har hon utgått från böcker och film också. Man kan förstå det som att när hon tar upp att de behandlar homosexualitet så har hon utgått från det som är aktuellt i samhället. Hon tar till exempel upp att det är aktuellt på grund av Pridefestivalen. L3 lyfter vikten med sex- och samlevnadsundervisning och menar att det är viktigt på grund av media och att samhället kommit nära eleverna:

Anledningen till att man bör ha det tidigare eller att man hela tiden bör integrera det i undervisningen, är för att man ser att media och allt runt om kring dem, den världen kryper sig närmre mer in på ju mer åren går. Med dokusåpor och allting exempelvis internetvärlden i skolan har exploderat så väldigt mycket mer med att man använder datorer så mycket i skolan. I och med att den här världen kryper sig mer in på så blir även sexualundervisningens ämne mer viktigt för att skapa en god identitet eller trygghet hos barnen i sig (L3).

L1 menar även att om hon utgår från boken så behandlas många fler frågeställningar än det skulle gjort om hon utgår från elevernas frågor. Hon säger att hon behandlar kärlek när de har

alla hjärtans dag. L2 hävdar att hon utgår från kursplanen i biologi när hon planerar vad hon ska ta upp med eleverna. Hon anser vidare att hon inte gått så djupt in på de olika delarna utan lite av varje. L4 påvisar även att han utgår från kursplanen, vad det står för mål där under det ämnet. Begreppen i kursplanen kan ses som stora vilket han också tyckte men menar att man får tolka in lite själv också. Även L7 väljer vad han ska ta upp utifrån målen i läroplanen och utifrån de lokala målen för ämnet. Grunden kommer därifrån annars är det utifrån eleverna. L6 trycker också på att det finns saker som ska tas upp och säger:

För det första så finns det ju vissa saker vi ska ta upp, det finns ju i vår läroplan vissa saker som ska tas upp. Och sen för det andra så är det som sagt beroende på vilka elever man har och hur pass väl man känner sina elever och vet vilka frågeställningar de kanske går och bär på (L6).

Hon anser att det inte går att planera sex- och samlevnadsundervisningen fullt ut eftersom hon anser att den behöver vara spontan. L8 utgår från elevernas frågor, men innan de får ställa frågor får de kunskaper inom ämnet från filmer och ett häfte från KP (kropp och knopp). Han säger att:

Vi brukar börja med att titta rätt mycket på film. Det finns rätt så mycket filmer om det på olika sätt då. Sen brukar jag kopiera ett häfte, från kropp och knopp i KP. Häftet får de läsa hemma under några veckors tid sen får de i uppgift att skriva frågor (L8).

Han hävdar att det därefter är elevernas frågor som styr. Även L9 trycker på att det ska vara öppet:

Det är jättemycket öppna frågor de får arbeta med själva, sen kommer jag berätta utifrån vad de pratar om. Så öppet som möjligt. Ingen bok och så mycket öppet som möjligt (L9).

Analys

Pedagogerna uttrycker att de utgår från styrdokumentet när de planerar lärandeobjektet för undervisningen i sex och samlevnad. Begreppen och områdena som enligt dessa dokument ska behandlas i undervisningen kan ses som stora och svävande. Pedagogerna menar att de själva måste tolka vad de betyder och vad som utifrån det ska vara lärandeobjektet. En annan utgångspunkt som pedagogerna uttrycker är elevernas frågor. Pedagogerna uttrycker även att undervisningen kan se olika ut och lärandeobjekten kan variera beroende på om de väljer att utgå från elevernas frågor eller läromedel som till exempel böcker. Det uttrycks att vissa

lärandeobjekt kan utelämnas om eleverna inte har haft frågor om det medan det tas upp om läromedlet tar upp lärandeobjektet i fråga. Pedagogerna uttrycker även att de ger eleverna förkunskaper om lärandeobjekt inom sex- och samlevnadsundervisningen innan de får ställa frågor som pedagogerna sedan utgår från i sin planering. Något som också nämns är att de utgår från media och det som är aktuellt i samhället. Vid en första anblick av pedagogernas olika utgångspunkter kan det kanske se ut som att de har många olika utgångspunkter och att det kan ses som en variation i hur man väljer ut lärandeobjekten. Detta kan kanske också ses som en osäkerhet hos pedagogerna på vad som egentligen ska behandlas eller vad som egentligen ska vara/är lärandeobjektet för sex- och samlevnadsundervisningen.

4.4 Innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen

Lärarna tar inte upp exakt samma saker men innehållet är i stort sett likartat. De saker som tas upp av lärarna är: fortplantning, födsel, pubertet, död, onani, pornografi, homosexualitet, bisexualitet och transkulturer, incest, relationer, kärlek, sex/sexualitet, preventivmedel, kroppens anatomi, etik och moral, genus och jämställdhet, sexuella trakasserier och hur man är mot varandra. Lärarna uttrycker att vissa saker är självklara att ta upp medan vissa områden endast behandlas om frågor dyker upp samt att vissa saker behandlas i det dagliga mötet med eleverna. De lärandeobjekt som kan ses som centrala i sex- och samlevnadsundervisningen är följande.

4.4.1 Fortplantning och sex

Majoriteten av pedagogerna hävdade att de tog upp fortplantningsbiten och de uttryckte att:

Det kommer naturligt med sex (L6).

Ja och kanske jämför med andra djur och växter med för den delen (L8).

Ja det ingår i baskunskapsdelen. Hur ett barn blir till och anatomin, ägglossning och hela den biten (L7).

Ja vi läste hela livets utveckling (L4).

Ja det ingår ju i sexualundervisningen (L1).

Pedagogerna ansåg att fortplantningsbiten var en naturlig del av sex- och samlevnadsundervisningen.

Det finns olika uppfattningar kring om vilken roll sex har i sex- och samlevnadsundervisning en. En pedagog uttrycker att:

Det finns ju lite olika saker, får jag då se till när jag har sexualundervisning med femmor eller sexor, och det är ju framförallt med sexor jag haft det med. Där blir det ju viktiga att, alltså där är ju målet att förklara själva befruktningen rent biologiskt, vad är det som sker och inte gå så mycket på sex för det tror jag är ett sånt misstag som många gör. Man går på mellanstadiet alldeles för ofta in på just sex och sexbegreppet och där är inte riktigt barn. De är sexuella men de är inte benägna att prata sex för det är fortfarande något väldigt, alltså de är inte där, vilket gör det väldigt fnissigt. Det blir ju fnissigt för att man inte riktigt kan greppa det och därför behöver man alltid börja när man ska inleda sexualtemat att arbeta mycket med det konkreta, den biologiska delen vad som händer, hur blir ett barn till exempelvis (L3).

Pedagogen som uttrycker ovanstående har pratat om sex med någon klass men det är när de har varit mogna för det. Han berättar även att de har en frågelåda där eleverna får ställa anonyma frågor, vilket för övrigt de andra pedagogerna också har, där det kommit upp frågor kring sex som då besvarats. En annan pedagog menar att det med sex kommer in i sex- och samlevnadsundervisningen på ett naturligt vis, han pratar först om att eleverna ska förstå fortplantningsbiten och sen säger han att:

Det är mycket med känslor och relationer och kärlek vad det är för någonting och sen kommer sex in där som något naturligt (L4).

Pedagogerna uttrycker *att* de tar upp sex men inte vad de tar upp *om* sex förutom onani. När onani tas upp uttrycker en pedagog att det kommer in när de pratar om att sex kan vara skönt och en annan uttrycker att det behandlas i sammanhanget med pubertetsfrågor.

Det här med att det ska vara skönt kommer in då det gäller onani och sånt där, att det är samma sak tillfredställelsen vare sig man är tillsammans med någon eller...(L1).

Vi pratar om det (onani), när man kommer in i puberteten, det är inget konstigt eller onormalt. Vi pratar lite om förr i tiden, då de hade hår i handflatan, sånt som inte stämmer (L7).

Pedagogerna uttrycker att de förmedlar att det är en naturlig del av sexualiteten, en annan pedagog menar även att det är något som kommer med puberteten. Det finns även uppfattningar om att ungdomar är sexuellt aktiva tidigt:

Vi vet ju idag att elever är sexuellt aktiva långt innan de är byxmyndiga (L6).

4.4.2 Kärlek, relationer och homosexualitet

Kärlek och relationer är någonting som pedagogerna pratar om i intervjuerna. De pratar om att eleverna har relationer i denna ålder med jämgamla och att de är kära. L6 menar att de tar upp om relationer och säger:

Att vänskapen är bland det viktigaste. I ett sexuellt förhållande är vänskapen väldigt viktig. Det kommer naturligt nu. De elever jag möter mest går i sexan, här har vi små påbörjade förhållanden i klassen ibland och som bryta och hur svårt det är i ett förhållande. Man diskuterar sådana saker. Även med kompisar så har man ett förhållande, som kan påminna om ett äktenskap när vänskapen tar slut (L6).

Jag pratar mycket om kärlek med dem på många olika sätt men det är väl den grejen att jag hela tiden försöker skapa det här hur den positiva och det varma ska finnas med och kärlek just, dels det sexuella men även kärlek. Att kunna ta fram kärleken inom sig, att kunna känna en tilltro, en glädje över dels vänner, sina föräldrar och till skolan och skolarbetet (L3).

Det är viktigt att de här frågorna om känslor, om att vara kär, om att tycka om någon annan och beröring, att de kommer in mycket tidigare (L3).

Vi har pratat lite om förväntningar. Så att killarna vet vad tjejerna faktiskt förväntar sig av dem. De ska kunna hjälpa till med saker i hemmet så småningom då man flyttar ihop (L7).

Kärlek är huvudbiten och deras utveckling i till exempel kroppen och deras tankar kring det (L5).

Pedagogerna pratar med eleverna om att ha relationer i deras ålder, vad det kan innebära och hur man visar att man tycker om någon. En pedagog beskriver att de valt att visa en film för eleverna som behandlade:

Allmän kärlek men även att älska någon av samma kön som man själv och av någon av motsatt kön (L2).

Homosexualitet är något som tas upp på sex- och samlevnadsundervisningen och pedagogerna tar upp att:

En i klassen har en släkting som är homosexuell, så det kommer på det viset. I dag är det inte så konstigt. Det är så pass många kändisar som finns i deras medvetande ändå (L7).

Det har ju varit väldigt aktuellt nu de senaste åren om man säger så nu med Pridefestivaler och så, det har ju kommit nära eleverna på något sätt (L1).

L1 uttrycker även att detta är ett ämne som kan verka lite svårt för eleverna för hon kan uppfatta det som att det finns elever som har homofobi. Hon menar också att det kan vara svårt att förmedla en trovärdighet om homosexualitet:

Det finns dem som nästan har homofobi och sådant här, vilket gör att man kan se det som att det är lite svårare att ta upp frågor eller att prata om det eftersom jag ser mig som heterosexuell. Då

blir det svårare för mig att sätta mig in i en homosexuella sätt att se på livet. Får man då en negativ bild av det från barnen så blir kanske inte jag lika trovärdig när jag ska prata om det (L1).

L8 anser att det är ett svårt område för eleverna att förstå:

Det här med homosexualitet, det är ju svårt för dem att förstå. Men det kommer upp frågor på det så då tar vi det. De använder ju de uttrycken som tillmälen, så det är viktigt att ta upp det (L8).

Det kommer in i vardagslivet. Redan tidigt börjar man kalla varandra för böj. Det lyfter jag direkt, -vet du vad böj är? – Vet man när man är så gammal som du överhuvudtaget vilken sexualitet man kommer att ha? Vet du om du kommer vara intresserad av pojkar eller flickor? Och så diskuterar vi det. Vi har olika (sexualitet) och det ena är inte mer rätt än det andra. Det är viktigt tycker jag att man poängterar det, att man inte vet, när man går i fyran, femman, sexan (L6).

Det finns även uppfattningar om att området med avvikande sexualiteter är en viktig sak att lära sig om:

Men vad som är viktigt är att de blir förtrogna med det vad homosexualitet och bisexualitet är för någonting. Att verkligen avdramatisera det, det gjorde de på ett bra sätt i filmen, det blev inte konstigt. Speciellt i början av en ungdoms liv eller kärleksliv så kan man vara osäker, att man inte riktigt vet och det är inget onormalt heller. Det tycker jag är viktigt att de får höra, att det är normalt att inte vara helt säker alltid (L2).

L3 menar att det föräldrarna kan ha svårt med är de avvikande sexualiteterna, han säger även att det med de avvikande sexualiteterna är något han plockar in i övrig undervisning, han menar att sexualiteterna inte får delas in i olika fack. När man får en grupp att man redan där tar in det helt normalt, när han till exempel har matte så tar han exempel med två tjejer som är tillsammans. Han säger vidare:

Att man hela tiden är öppen för sådana diskussioner och tankar men det är ett ämne som framförallt väldigt många föräldrar tycker är känsligt att ta upp och det märker man också på barnen, allt som skiljer sig från det normala är väldigt jobbigt för barn. Det med sexualiteten är väldigt stort (L3).

4.4.3 Puberteten och kroppen

Puberteten och kroppen är något alla pedagogerna behandlar. Det de uttrycker att de tar upp med eleverna är: mens, hur kroppen fungerar, hur kroppen är uppbyggd, tjejers pubertet, killars pubertet, att de ska känna sig trygga med sina egna kroppar, att alla ser olika ut men att de fungerar lika, när man kommer in i puberteten. L8 uttrycker att han tar upp med eleverna

deras uppfattningar om sina kroppar, att man inte ska jämföra, överdriva eller övervärdera sin kropp.

En sak är vad som händer i kroppen utvecklingsmässigt och när man börjar komma in i puberteten, vad som händer med pojkarnas kroppar, vad som händer med flickornas kroppar och varför det händer (L4).

4.4.4 Pornografi

Pornografi är ett område som någon pedagog tar upp som förekomst, att det finns eller om eleverna själva lyfter frågan. Ett par av lärarna uttrycker att de med eleverna tar upp att man ska vara försiktig när man är ute och surfar på Internet. De lyfter även att de ska vara försiktiga när de lägger ut bilder på nätet, även sina visningsbilder till exempel på Facebook. Någon klass hade varit på föreläsning om detta också. De beskriver även att eleverna säkert någon gång stött på pornografi på något sätt. L6 beskriver att hon tar upp pornografi med eleverna och säger:

Det gör man så att eleverna ska vara varse när man är ute och surfar på internet och vad man kan råka ut för. Man vill kanske inte se sådana saker ens en gång. Det kan vara våldspornografi och andra saker som till och med kan sätta djupa spår som man blir väldigt illa berörd av som vuxen och vad ska man då inte bli som barn (L6).

Det spelar ingen roll vad du gör på internet så hittar du porrsidor överallt. Det kanske inte är en korrekt bild på sex och samlevnad. Det är min roll att förmedla en förhoppningsvis mer normal bild utav det (L9).

L9 menar ovan att elever stöter på porr och att det inte är den enda bilden av sex och samlevnad de ska få. L4 påvisar också detta:

Jag tycker att skolan har en väldigt viktig roll att ge en annan typ, alltså vi undervisar vad det här med kärlek är till motsats mot kanske, det är många som tittar i porrtidningar och sådant så att de får en helhetssyn på det här (L4).

4.4.5 Incest

Ett par pedagoger uttrycker att de tar upp om incest med eleverna. L1 uttrycker att det är viktigt att eleverna vet att de äger sina kroppar:

Det finns egentligen inget rätt eller fel utan det är jag själv som sätter gränserna där. Sen är det ju också det här viktigt att ta upp att det inte är någon som får tvinga mig till någonting, utan jag har rätt att säga nej. Jag tänker på det här med att många barn blir utnyttjade i familjen av någon av föräldrarna eller av någon släkting. Att man alltså rätt till sin egen kropp och kan säga nej (L1).

Eleverna tror att incest är mycket ovanligt, att det inte finns här i kommunen så det får man poängtera, det är faktiskt inte så ovanligt (L8).

4.4.6 Etik och moral, genus och jämställdhet, identitet och självkänsla

Pedagogerna pratar även om att det är viktigt att eleverna vet hur man ska vara mot varandra, etik och moral. Detta menar de att de jobbar med i vardagen, även genus och jämställdhet och identitet och självkänsla är något som det jobbas med men då också i vardagen. När de får frågor om de arbetar med detta uttrycker de:

Ja, dagligen utifrån mötet med eleverna (L5).

Redan i 11: årsåldern börjar man jämföra sig, kanske ännu tidigare för den delen. Det vaknar mer och mer. Vem är jag? Varför finns jag? Varför är jag så här? Varför ser jag ut så här? Varför är jag normal? Det kommer kanske inte så mycket i sex och samlevnad. Vi ser olika ut och det är helt normalt. Löpande arbete i klassen för att få en bra gemenskap. Samhållning och gemenskap, det bra att ta upp det (L6).

Det kommer nog också in naturligt i sammanhanget många gånger, det här med hur man ser på sig själv. Att de ska vara nöjda med sig själva (L1).

Genus och jämställdhet har vi ju ett projekt att det ska genomsyra allt. Det är väl i alla fall under minst ett års tid vi har jobbat extra mycket med det (L4).

Pedagogerna menar att det är viktigt att eleverna vet att de har rätt till sin egen kropp. De menar vidare att det är viktigt att visa på vikten av att säga nej och säger att:

Det finns egentligen inget rätt eller fel utan det är jag själv som sätter gränserna där. Sen är det ju också det här viktigt att ta upp att det inte är någon som får tvinga mig till någonting, utan jag har rätt att säga nej. Jag tänker på det här med att många barn blir utnyttjade i familjen av någon av föräldrarna eller av någon släkting. Att man alltså rätt till sin egen kropp och kan säga nej (L1).

Det är viktigt att man som tjej vågar säga nej och att man blir varse att fester och sådana saker kanske inte är den bästa debuten (L6).

Analys

Pedagogernas innehåll på sex- och samlevnadsundervisningen är likt, dock tar de inte upp exakt samma saker. De saker som är genomgående som tas upp av pedagogerna och som vi

vågar anta vara karakteristiskt för sex- och samlevnadsundervisning överlag är fortplantning, kärlek, relationer, homosexualitet, pubertet och kropp. Dessa lärandeobjekt var även det innehåll som fanns på de filmer pedagogerna visade för sina elever. Det finns saker som pedagogerna uttrycker som viktiga i utbildningen (elevernas), som ska vara genomgående och integrerat med vardagen. Dessa är etik, moral, genus, jämställdhet, identitet och självkänsla. De menar att det är viktiga saker i relation till sex- och samlevnadsundervisningen men att dessa områden inte behöver behandlas just där. Att innehållet är likt kan kanske bero på att de utgår från samma styrdokument för ämnet, att de bland annat utgår från samma läromedel, att de har liknande uppfattningar kring denna undervisning och de begrepp som undervisningen innefattar. Pornografi är ett lärandeobjekt som varierar på undervisningen, det togs upp som förekomst och pedagogerna uttrycker att det är viktigt att eleverna får lära sig att man ska vara försiktig på Internet. Detta för att de inte ska hamna i sådana sammanhang, dels på porrsidor och dels att de själva inte ska hamna på porrsidor (till exempel att deras profilbilder från exempelvis Facebook hamnar där). Pedagogerna uttrycker även att det är deras skyldighet att förklara att pornografi är iscensatt. Uppfattningen finns även bland pedagogerna att pornografi är någonting som inte ska tas upp. Det kan antas att detta inte är ett självklart lärandeobjekt eftersom pedagogerna är osäkra på vad de ska ta upp om pornografi och varför. I slutändan kanske det är så att elevernas kunskaper inom ämnet beror (är beroende av) pedagogernas uppfattningar om vad som ska vara lärandeobjektet.

5 DISKUSSION

Nedan kommer först en metoddiskussion där vi diskuterar och reflekterar kring den använda metoden, vilken var att vi använde oss av kvalitativa intervjuer. Detta för att ringa in lärares uppfattningar kring sex- och samlevnadsundervisningen och dess innehåll. Sedan följer en resultatdiskussion där vi för ett resonemang kring resultaten och dess betydelse i förhållande till litteraturen.

5.1 Metoddiskussion

Den metod vi valde och har använt oss av är att vi gjort kvalitativa intervjuer eller en kvalitativ intervjustudie. Vi är väldigt nöjda med metoden som har varit intressant att genomföra med tanke på mötet med nya människor och att få höra deras uppfattningar kring ämnet sex- och samlevnadsundervisning och dess innehåll. Metoden har även fyllt sin funktion med tanke på att vi uppfattar vårt material som mättat och att vi har fått reda på vad pedagoger ”väljer” att ta upp på sexualundervisningen på mellanstadiet, hur de väljer lärandeobjekt och vilka uppfattningar om ämnet de har. Vi har intervjuat både män och kvinnor och intervjuerna är gjorda på flera skolor. Skolorna är belägna på landsbygden, ett intressant och kanske mer differentierat perspektiv i resultatet hade kanske kunnat ges om vi även intervjuat pedagoger på skolor belägna i städer. Ett ytterligare perspektiv som kunde gjort vår kvalitativa intervjustudie ännu intressantare är att vi innan intervjuerna hade gjort observationer på respektive pedagog innan intervjuerna för att kunna jämföra det vi sett med de uppfattningar som sedan uttalas. Även att kunna ställa frågor utifrån observationerna. Att göra observationer innan intervjuerna, var tyvärr inte genomförbart. Trots nyfikenheten på om resultatet blivit ännu intressantare är vi tillfredsställda av vår valda metod. Något vi uppfattade som en aning problematiskt var att en del av informanterna verkade nervösa. Emellanåt kunde det uppfattas som att de försökte svara det de trodde att vi ville höra, eller att de ville ge oss de ”rätta” svaren. Informanterna hade också en tendens att svara personligt på en del frågor vilket inte var vårt syfte med intervjuerna. Något vi upplevde som positivt var användandet av Daniel Foxhages artikel (Bilaga 2) som uppstart på intervjuerna. Det var lätt att samtala kring den och de två sakerna vi lyfte mest var barns sexualitet och varför 11-åringar behöver sex- och samlevnadsundervisning. Informanterna uppfattades lugnare efter vi börjat samtala om artikeln och det var skönt för oss att inte börja intervjuerna med att ställa frågor. Det hade varit intressant att göra en intervju om ett annat ämne för att se hur

pedagoger ”väljer” lärandeobjekt där. Vi har en uppfattning om att lärandeobjektet kanske inte väljs på samma sätt i sex- och samlevnadsundervisningen som i övrig undervisning i övriga ämnen.

5.2 Resultatdiskussion

Här kommer vi att diskutera resultatet och belysa det med litteraturen. Vi har även valt att diskutera vår titel på arbetet. Diskussionen avslutas med förslag på vidare forskning inom området sex- och samlevnadsundervisning.

Pedagoger tycker det är viktigt att lägga sex- och samlevnadsundervisning på elevers nivå, det kan tolkas som att det uttrycks så starkt eftersom de annars inte har något konkret att utgå ifrån när de ”väljer” lärandeobjekt. Det finns uppfattningar om att man kan ha sex- och samlevnadsundervisning i alla åldrar medan det finns de som bara har sexualundervisning på vårterminen i årskurs sex, vilket kan förstås som att pedagoger tycker man kan ha det i alla åldrar medan vissa ändå väljer att inte ha det mer än i sexan. Det kan uppfattas som att de pedagoger som påvisar att det är viktigt att lägga denna undervisning på elevers nivå och även hävdar att de endast har sex- och samlevnadsundervisning i årskurs sex, att dessa säger emot sig själva. Om det är som pedagogerna påvisar att de lägger undervisningen på elevernas nivå och utgår från deras frågor borde det kanske vara så att de kan ha det i alla åldersgrupper, lärandeobjektet är ju valt av eleverna! Flera författare ovan menar att styrdokumentet behöver förstärkas och förtydligas när det gäller sex- och samlevnadsundervisning. Det hade kanske gjort att pedagogerna haft denna sortens undervisning i alla åldrar för de konkret sett vad som skulle läras och förstås. Elevernas egna frågor hade kunnat användas för att möta dem där de är men att pedagogerna ändå hade haft en grund att stå på i kursplan och läroplan. Gerouki (2007) menar att eleverna i grundskolans tidigare år (innan högstadiet) har en lagom ålder till att börja undervisas i sex och samlevnad och Fagerström (1994) anser att man inte ska sätta någon åldersgräns på denna undervisning. Hon menar även att eleverna behöver kunskaper om sex och samlevnad ett par år innan puberteten och UNAIDS (1997) menar att det är viktigt att eleverna får denna undervisning ett par år innan de inleder ett sexuellt aktivt liv. Dock menar Forsberg (2006) att samlagsdebuten sker i genomsnitt mellan 16 – 17: års ålder. Det är mer än ett par år dit när eleverna är 11: år men å andra sidan behöver det inte sättas ett likhetstecken mellan ”ett sexuellt aktivt liv” och ”samlag”. Ett sexuellt aktivt liv kan vara

självtilfredsställelse också. Pedagogerna uttryckte att sexualitet kan vara att man har sex med sig själv och andra, det uttrycktes även att det var viktigt att eleverna/barnen utvecklades till sexuellt bra människor. Uppfattningar finns hos pedagogerna att elever är sexuellt aktiva långt innan de är byxmyndiga. Eleverna kan då tyckas behöva information om sex och samlevnad. Pedagoger tog även upp att de inte tog upp en del saker på grund av att eleverna inte var mogna för det. Detta kan även tolkas som att det var pedagogerna som inte var mogna att hålla i denna sortens undervisning, vilket Bolander (2009) också påvisar. Hon menar att lärare kan tycka det är jobbigt och pinsamt att ge undervisning i sex och samlevnad. Det kan kanske höras hårt, men om en jämförelse görs med andra ämnen kanske resonemanget kan förstås på ett lättare sätt. Om en lärare ska lära sin klass att läsa och barnen inte verkar mogna för det får de ändå göra det på sin nivå, pedagogen kommer inte att dra ut på det till vårterminen i sexan. Att lägga undervisningen på elevers nivå kan antas vara självklart inom alla ämnen men det verkar uttryckas viktigare här och det kan förstås som att det gör det för att det är ett känsligt ämne. Men kanske även för att mognaden på eleverna kan skilja väldigt mycket. Som vi kan se i citatet av Centerwall (1995) ovan så kan det skilja åtta år (i kroppslig mognad) på elever som går i årskurs åtta. Skillnaden kan antas vara något mindre i de lägre klasserna, men en avsevärd skillnad kan ändå tänkas existera.

Pedagogerna tyckte att de tre begreppen kärlek, sexualitet och samlevnad var stora begrepp. Deras uppfattningar om dem var relativt lika. De tyckte att det finns många olika sorters kärlek. Sexualitet sa de var en drivkraft, att den finns inom alla, även barn. De hade även uppfattningar om att individer ska finna sin sexualitet. Samlevnad såg de som en relation med sexuell aktivitet men att det även innefattade att leva i en familj och att till exempel betala räkningar. Som vi nämnt tidigare lyfts dessa begrepp fram i kursplanen för biologi: "Utifrån perspektivet att ta ansvar både för sig själv och andra behandlas frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad" (Skolverket 2008). Vi vågar anta att det är utifrån uppfattningarna om begreppen ovan som ligger till grund för lärandeobjektet eller för vilket lärandeobjekt som väljs. Deras uppfattningar går att likna med definitionerna ovan och kan kanske ses som tämligen allmängiltiga. Utifrån det "allmängiltiga" tas det alltså upp i sex- och samlevnadsundervisningen om olika sorters kärlek, vad, hur och vem man har sex med och relationer. Centerwall (1995) menar att man enligt svensk tradition ska ta upp om homosexualitet, samlag, onani, preventivmedel och könssjukdomar.

Som synliggjorts i analysen av pedagogers utgångspunkter så kom det fram att de utgår från kursplan, elevers frågor och läromedel när de väljer lärandeobjekt. Om vi tittar på utgångspunkterna utifrån ett kritiskt perspektiv så är det i kursplanen få och luddiga mål, vilket flera av författarna ovan påpekar. De diskuterar detta som en central punkt i utvecklingen av sex- och samlevnadsundervisningen. RFSU (2004) tar upp i *10 punkter för en bättre sexualundervisning i skolan* att det behövs tydligare läroplaner och kursplaner, de menar vidare att målen är diffust formulerade. Att pedagoger utgår från elevers frågor framkommer både i vår analys och i litteraturen. Som vi tidigare påpekat kan detta även tolkas som en osäkerhet hos pedagogerna. Juvall och Petersson (2005) som gjort Lafa: s undersökning menar att, när lärare planerar sex- och samlevnadsundervisning utgår de från eleverna. Vi vågar anta att de inte (nästan enbart) i de andra ämnena väljer lärandeobjekt på detta sätt. Där finns tydliga mål som ska vara grunden för planeringen av lärandeobjekt. De utgår även från läromedel, att man gör det kan tolkas som att målen åter igen är bristande, det kan även ses som att de använder detta som en slags handledning. Som synliggjorts i historiken har det genom tiderna funnits tydliga handledningar för pedagogerna i sex- och samlevnadsundervisning, vilket det inte finns på samma sätt nu. Å andra sidan kan det kanske ses som varierande att de använder sig av flera utgångspunkter. Fagerström (1994) påpekar att det inte går att tillgodose allas behov och att eleverna får ställa frågor kan därför ses som ett steg åt rätt riktning i detta perspektiv, att deras behov blir mer tillgodosedda.

Vi ser ovan att pedagogerna lägger undervisningen på elevernas nivå. Vad de tar upp är utifrån deras uppfattningar som kanske kan ses som allmängiltiga. De nämner flera olika saker de utgår från när de planerar vad lärandeobjektet ska vara. Detta kan tolkas som en osäkerhet och avvikande från övrig planering, men även som en variation. Det pedagogerna uttrycker att de tar upp är fortplantning, kärlek, relationer, homosexualitet, pubertet och kroppen. Som vi tidigare i diskussionen belyst så finns det vissa saker enligt svensk tradition att ta upp vilka är homosexualitet, samlag, onani, preventivmedel och könssjukdomar (Centerwall 1995). Han menar vidare att barn behöver kunskaper om detta för att bli sexuellt bra människor. Detta menar pedagogerna är saker som mer lyfts på själva sex- och samlevnadsundervisningen. De jobbar även med etik, moral, genus, jämställdhet, identitet och självkänsla och menar att detta sker i det vardagliga mötet med eleverna. Centerwall (1995) menar att undervisningen i detta ämne enligt läroplanen ska vara ämnesövergripande och därför integreras i vardagen. Utifrån vår analys kan vi förstå lärarna som att de lärandeobjekt

de väljer på sex- och samlevnadsundervisningen är grundade på deras uppfattningar om vad som ska tas upp.

Forsberg (2007) menar att skolan är en central enhet för information om sex och samlevnad till ungdomar. Hon skriver även att 67 % av den information eleverna får om sex och samlevnad kommer från skolan (Forsberg 2000). Skolans roll kan därför uppfattas som väldigt viktig i sammanhanget. Vilken roll media spelar (ska spela) i sex- och samlevnadsundervisningen kan diskuteras. Bolander (2009) anser att där skolan har brister i denna undervisning kan media ta vid. Hon syftar främst på känsliga ämnen som pornografi och homosexualitet. Med media menar hon främst program som informerar ungdomar om sex och samlevnad. Hulter (2004) menar att det är viktigt att vara insatt i massmedias informationsflöde om sex. Detta för att kunna tillgodose elevernas behov och möta deras uppfattningar. Fagerström (1994) anser att det är viktigt att skolan ger en annan bild av sex och samlevnad än vad media gör. Denna uppfattning finns även hos pedagogerna som säger att sex- och samlevnadsundervisning är till för att ge en annan bild av vad sex och samlevnad är än vad pornografin ger för bild. De menar vidare att det är viktigt med undervisning i detta ämne på grund av att sex är ett så centralt ämne i media och den världen kryper sig nära eleverna. Det uttrycks även av pedagogerna att homosexualitet är en viktig sak att ta upp men de menade att deras trovärdighet ibland kanske kunde vara dålig eftersom de själva var hetero. Det kanske är så att pedagoger själva inte ska behandla alla områden inom sex- och samlevnadsundervisningen.

När samhället förändras, förändras också skolan. I historiken framgår det att behovet av sex- och samlevnadsundervisning påverkas av samhället. Till exempel när hiv/aids kom började skolorna informera om detta. När en friare syn på sexualitet infann sig i samhället ökade även behovet av denna undervisning. Dewey (2004) menar att skolan är ett minisamhälle och att skolan speglar samhället. Han menar även att skolan och samhället inte ligger parallellt i utvecklingen med varandra, att den ena är före den andra ibland. Hammarén (2005) menar att skolan, inom sex och samlevnad, ska ligga före samhället. Det kan förstås som att skolan ska vara förberedd på vad som komma skall och förbereda ungdomar på detta. Hur det ska gå till kan kanske ifrågasättas, först och främst kanske det ska finnas tydliga mål. Pedagogerna uttryckte att de tog upp många olika saker på sex- och samlevnadsundervisningen. Trots detta är vi av den uppfattningen att samhället, i fråga om sex och samlevnad, ligger före skolan.

I litteraturgenomgången ville vi belysa alla RFSU:s 10 punkter för en bättre sexualundervisning i skolan. De vi ser som viktiga för detta arbete är punkt ett, bättre undervisning på lärarutbildningarna. Där pekas det på att, trots att denna undervisning varit obligatorisk så länge, så finns den inte på lärarutbildningarna medan RFSU (2004) menar att den borde vara obligatorisk. Punkt nio som gäller att utveckla jämställdhets- och genusperspektivet, syftar på att arbetet med genus kan integreras men att göra det med tonvikt på sexualitet och samlevnad är i behov av utveckling. Den tredje och sista punkten som vi vill belysa extra är den tionde punkten som är tydligare läroplaner och kursplaner.

Kanske kan det vara så att det behövs en ”regelstyrning” för detta ämne!? Eller kanske det skulle finnas obligatoriska kurser i lärarutbildningarna!?

I arbetet har det varit en central del vad pedagoger tar upp på sex- och samlevnadsundervisningen. I variationsteorin är det just vad som behandlas på en lektion eller ett lärandetillfälle som är centralt. Vad pedagoger behandlar på en lektion kallas, som vi behandlat ovan i litteraturdelen, inom variationsteorin lärandeobjekt/lärandeobjektet (Holmqvist 2006). Det är lärandeobjektet som varit centralt i denna uppsats och den undersökning vi gjort, det är inte hur eller vilken metod pedagogerna använder i sex- och samlevnadsundervisningen som varit betydelsefull. Begreppet lärandeobjekt har därför varit centralt i bearbetningen av materialet eftersom vi sökt efter vilka lärandeobjekt pedagogerna uttrycker att de ser som centrala i deras sex- och samlevnadsundervisning och vad de utgår från när de väljer lärandeobjekt. Vi har använt oss av variationsteorin på det sättet, att vi precis som denna lärandeteori, utgått från att det är vad och inte hur som är det viktiga. Det har varit intressant att titta på vilka lärandeobjekt pedagogerna behandlar på denna undervisning när det utifrån vår uppfattning ofta talas om hur den ska gå till. Om man till exempel ska dela upp pojkar och flickor, om man ska ha värderingsövningar och om man ska ha enskilda lektioner eller längre teman. Vi är av den uppfattningen att vad som ska behandlas ofta kommer efter metoden i detta ämne. Det har därför varit lärorikt att på ett specifikt sätt inrikta sig endast på lärandeobjektet.

Här i diskussionsdelen vill vi även passa på att diskutera kring vår titel på arbetet. Vi hoppas att den har fått er läsare att fundera kring innebörden av den och ju mer ni funderat ju fler innebörder ni funnit. Titeln kom vi fram till när vi satt och läste Dewey (2004) som diskuterar om hur barn/människor lär och man kan sammanfatta hans tankar kring lärande med *learning by doing*. Vår titel syftar på om skolor arbetar för att ge elever den kunskap de behöver eller om de

blir lämnade till att lära sig detta ”genom att göra”, med allt vad det innebär, vilket vi har förstått att sex- och samlevnadsundervisningen finns i skolan för att undvika.

Efter att nu ha gjort detta arbete, kan vi förstå sex- och samlevnadsundervisningen, som ett ämne som sätter läraryrket på sin spets. På ett enligt oss spännande sätt dessutom. Utifrån teori och empiri i detta arbete har uppfattningar kring ämnet framkommit som visar att pedagoger inom ämnet både behöver se till sig själv som pedagog, föräldrarna och såklart eleverna. Pedagogen måste även se dessa kategorier som människor med olika känslor, erfarenheter och behov. När pedagogen väljer innehåll ska denne se till kursplan, var eleverna står och vill lära sig, vad som är bra men även nödvändigt att kunna och veta i samhället för att nå det man vill men även för att inte råka illa ut. Utifrån våra uppfattningar så är det på detta sätt vi förstått läraryrket i dess helhet. Det kanske kan vara på det sättet att pedagoger som undervisar i detta ämne på ett mer tydligt sätt ser till alla dessa delar för att det kanske ses som ett konkret ämne men som är känsligt och tabubelagt och pedagoger behöver se till alla aspekter av den anledningen. Om pedagoger ska tänka på dessa aspekter i de andra ämnena, kan de välja lärandeobjekt i detta ämne likt de andra, vilket förutsätter tydliga mål i styrdokumentet.

5.2.1 Slutsats

Vår slutsats är att pedagoger lägger undervisningen i sex- och samlevnad på elevernas nivå och att man kan ha denna undervisning i alla åldrar. Pedagoger utgår från sina elever och deras frågor, de utgår även från vad som är aktuellt i samhället, läromedel och media. Pedagogers uppfattningar om begreppen kärlek, sex och samlevnad (vilka är centrala i kursplanen för ämnet) ligger till grund för valet av lärandeobjekt. Lärandeobjektet är också beroende av lärares uppfattningar av vad som ska tas upp. Lärandeobjekt väljs inte på samma sätt på dessa lektioner som inom övriga ämnen. Det som tas upp på sex- och samlevnadsundervisning är kärlek, relationer, homosexualitet, pubertet och kroppen. Information om sex och samlevnad behövs i vårt samhälle. Skolan har en stor och central roll i att informera elever och ungdomar om sex och samlevnad. Media kan komplettera denna undervisning men undervisningen måste också ta upp om sex i media och förklara att media ofta kan ge en skev bild. Styrdokumentet behöver stärkas och förtydligas och utbildning inom ämnet bör ges på lärarutbildningar.

5.2.2 Förslag till fortsatt forskning

Utifrån innehållet av den litteratur vi använt oss av och utifrån vårt resultat uppfattar vi att det behövs forskas i stor omfattning inom detta skolämne. Detta med tanke på att det kan förstås som att det inte finns någon grund för pedagogerna att utgå från när det gäller sex- och samlevnadsundervisningen. Pedagogerna får helt förlita sig på sin uppfattning kring ämnet när de planerar till skillnad, i vår uppfattning, mot andra ämnen. Slutligen vill vi avsluta med frågeställningar som kan uppfattas som intressanta i vidare forskning inom ämnet. Då vårt syfte på detta arbete har varit att undersöka vilka uppfattningar pedagoger har om sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6. Vi har också undersökt hur de väljer lärandeobjekt och vad de tar upp på sex- och samlevnadsundervisning. Utifrån det förstår vi det som att det hade varit av intresse att göra en undersökning utifrån barns/elevs perspektiv och då ha frågeställningar som: Vilka uppfattningar har eleverna i skolår 5 och 6 om sex- och samlevnadsundervisningen i skolan? Vad menar eleverna i skolår 5 och 6 att de vill "lära sig" på sex- och samlevnadsundervisningen i skolan? Och utifrån vad vi kommit fram till i vår undersökning att pedagogerna är av den uppfattningen att det är viktigt att utgå från eleverna när man planerar sex- och samlevnadsundervisningen, ställa sig frågan om: Uppfattar elever i skolår 5 och 6 att pedagogerna utgår från dem på sex- och samlevnadsundervisningen?

6 SAMMANFATTNING

Inspirationen och nyfikenheten fick vi till detta arbete genom att reflektera över hur mycket sex man "möter" i samhället genom till exempel media vilket vi inte kunde urskilja i de verksamheter vi mött. Vi började därför undra över vad pedagoger tar upp i sex- och samlevnadsundervisningen i skolår 5 och 6. Detta ledde fram till våra frågeställningar som är: Vilka uppfattningar har pedagoger om sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6? Hur menar pedagoger att de väljer lärandeobjekt i sex- och samlevnadsundervisning? Vad säger pedagoger att de "väljer" att ta upp i sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6? Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka vilka uppfattningar pedagoger har om sex- och samlevnadsundervisning i skolår 5 och 6. Vi ska även undersöka hur de väljer lärandeobjekt och vad de tar upp på sex- och samlevnadsundervisning. Uppsatsen har därför belysts ur ett variationsteoretiskt perspektiv utifrån dess begrepp lärandeobjekt som handlar om vad som ska behandlas på lektioner. I litteraturgenomgången beskriver vi vad lärandeobjektet är utifrån ett variationsteoretiskt perspektiv, sex- och samlevnadsundervisningens historia i Sverige, styrdokumentet för ämnet, definitioner av centrala begrepp vilka är kärlek, sexualitet och samlevnad. Vi har även behandlat skolans roll i samhället och sex- och samlevnadsundervisningen i skolan. Den metod vi uppfattade som mest lämplig för vår studie var en kvalitativ intervjustudie. Vi intervjuade nio lärare som haft sex- och samlevnadsundervisning. När vi läste våra transkriberingar trädde där fram fyra kategorier vilka var: Barn/elevs nivå, uppfattningar om sexualitet, kärlek och samlevnad, utgångspunkter på sex- och samlevnadsundervisningen och innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen. Vår slutsats är att pedagoger lägger undervisningen i sex- och samlevnad på elevernas nivå och att man kan ha denna undervisning i alla åldrar. Pedagoger utgår från sina elever och deras frågor, de utgår även från vad som är aktuellt i samhället, läromedel och media. Pedagogers uppfattningar om begreppen kärlek, sex och samlevnad (vilka är centrala i kursplanen för ämnet) ligger till grund för valet av lärandeobjekt. Lärandeobjektet är också beroende av lärares uppfattningar av vad som ska tas upp. Lärandeobjekt väljs inte på samma sätt på dessa lektioner som inom övriga ämnen. Det som tas upp på sex- och samlevnadsundervisning är kärlek, relationer, homosexualitet, pubertet och kroppen. Information om sex och samlevnad behövs i vårt samhälle. Skolan har en stor och central roll i att informera elever och ungdomar om sex och samlevnad. Media kan komplettera denna undervisning men undervisningen måste också ta upp om sex i media och förklara att media ofta kan ge en skev bild. Styrdokumentet behöver stärkas och förtydligas

och utbildning inom ämnet bör ges på lärarutbildningar. I diskussionen diskuterar vi först metoden och sedan resultatet. Vi kom fram till att den kvalitativa intervjustudien var mest lämplig för vår undersökning men att för att göra det hela mer intressant kunde vi även gjort observationer innan vi intervjuade och även gjort intervjuer med pedagoger på skolor i städer. I resultatdiskussionen ställer vi resultatet mot litteraturen. De förslag på vidare forskning som vi förstår som intressanta handlade om elevernas uppfattningar kring sex- och samlevnadsundervisningen i skolår 5 och 6.

Referenser

Bolander, Eva. (2009). *Risk och bejakande- Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV*. Linköping.

Bäckman, Maria. (2003). *Kön och känsla, Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Riga: Makadam.

Carlgren, Ingrid & Marton, Ference. (2002). *Lärare av i morgon*. Stockholm: Lärarförbundet.

Centerwall, Erik. (1995). "Kärlek känns! förstår du" *Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan*. Stockholm: Liber.

Centerwall, Erik. (2005a). *Med moralen som styrmedel – historiska perspektiv på sexualupplysning. Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Liber.

Centerwall, Erik. (2005b). *Obligatorisk sexualundervisning - perspektiv på tre handledningar. Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Liber.

Centerwall, Erik. (2005c). *Upplevelsen finns inom oss! – erfarenheter från årskurs 4-6. Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Liber.

CODEX. *Regler och riktlinjer för forskning*. (<http://www.codex.vr.se/>).

Denscombe, Martyn. (2000). *Forskningshandboken – för småsakliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Dewey, John. (2004). *Individ, skola och samhälle* Stockholm: Natur & Kultur.

Fagerström, Grethe. (1994). *Sexologi för ungdom*. Uppsala: Fagerström & Vejde.

Forsberg, Margareta. (2000). *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt år 2000*. Rapport 2000:15. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Forsberg, Margareta. (2006). *Ungdomar och sexualitet. En forskningsöversikt år 2005*. Rapport R 2006:18. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.

Forsberg, Margareta. (2007). *Ungdomars sexuella hälsa. Internationella kunskapssammanställningar och svenska erfarenheter av förebyggande arbete*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Foxhage, Daniel. (2009). *Varför behöver en 11: åring sexualundervisning?* RFSU. Hämtad: 2010-12-04, 22:54. (<http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Artiklar-och-reportage/Planera/Varfor-behoover-en-11-aring-sexualundervisning/>).

- Hammarén, Nils. (2005). *Fyra forskare – utmaningar för sex- och samlevnadsundervisningen. Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Liber.
- Harrison, Jennifer. (2000). *Sex education in secondary schools*. Buckingham: Open University press.
- Holmqvist, Mona. (2006). *Lärande i skolan: Learning Study som skolutvecklingsmodell*. Studentlitteratur: Lund.
- Hulter, Birgitta. (2004). *Sexualitet och hälsa*. Lund: Studentlitteratur.
- Jarlbro, Gunilla. (1997). *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan. En enkätstudie från landets mellan- och högstadieskolor 1995-96*. Rapport 1997:18. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Juvall, Thérèse & ChuChu Petersson, Anna. (2005). *Sex- och samlevnadsundervisning i skolan. En kartläggning av sex- och samlevnadsundervisningen på sju högstadieskolor i Stockholms län*. Stockholm: Lafa 1:2005. (Lafa 1:2005 *Sex och samlevnadsundervisning i skolan. En kartläggning av sex- och samlevnadsundervisningen på sju högstadieskolor i Stockholms län*. Stockholm: Landstinget förebygger aids).
- Kvale, Steinar. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Nationalencyklopedin, band 12. (1995a). Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Nationalencyklopedin, band 16. (1995b). Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Nilsson, Agneta. (2008). "Undervisning om sexualitet och samlevnad – motiven har förändrats över tid" i *Vägval i skolans historia*. Årgång 8. Nr 4.
- Norstedts Ordbok. (1999). *Svensk ordbok. Tredje upplagan. 100,000 ord och fraser*. Göteborg: Språkdata och Norstedts Ordbok.
- Olsson, Hans. (2004). *Låt stå! De ska kunna sin grej*. Stockholm: RFSU.
- Patel, Runa, Davidson, Bo. (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- RFSU (2004). *10 punkter för en bättre sexualundervisning i skolan*. Stockholm: RFSU.
- Skolverket. (2000). *Nationella kvalitetsgranskningar 1999. Arbetet mot mobbning och annan kränkande behandling. Undervisningen om sex och samlevnad*. Stockholm.
- Skolverket. (2008). *Grundskolans kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Skolverket och Fritzes (www.skolverket.se).

SOU 1946:55. Utredning rörande sexualundervisningen i högre skolor jämte förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor, angiven av 1943 års sexualundervisningssakkunniga. Stockholm.

UNAIDS. (1997). Impact of HIV and sexual health education on the sexual behaviour of young people. A review update. (1997) UNAIDS/97.4

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo94*. Stockholm: Fritzes. (www.skolverket.se).

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Bilagor

Vi väljer att lägga intervjufrågorna som bilaga för att tydliggöra vårt underlag för intervjuerna som kan leda till en djupare förståelse av resultatet av undersökningen. Vi har även valt att lägga artikeln: *Varför behöver en 11: åring sexualundervisning?* Av Daniel Foxhage som bilaga eftersom vi använde denna när vi startade våra intervjuer för att få igång ett samtal. Slutligen har vi lagt dokumentet med informationen till våra informanter utifrån de forskningsetiska principerna.

Bilaga 1, Intervjufrågorna

Intervjufrågor

Vi börjar intervjuerna med att visa en artikel om sex och samlevnad av Daniel Foxhage för att öppna upp för samtal. Samtalsämnena kan till exempel vara elevernas ålder vid sexualundervisningen och barns sexualitet. Frågorna har ingen inbördes ordning, det viktiga är att göra bra intervjuer, därför kanske vi inte formulerar frågorna enligt nedan när vi intervjuar.

Definitioner

- Vad är kärlek för dig?
- Hur ser du på samlevnad?
- Vad innebär sex/sexualitet?

Innehåll på samlevnadsundervisningen

- Berätta om innehållet på din sexualundervisning!
- Gör ni någon skillnad på sexualitet och samlevnad?
- Finns det några ämnen eller teman du väljer bort? Varför?
- Vilka ämnen är respektive lätta/svåra att ta upp?
- Hur väljer du vad du ska ta upp på sexualundervisningen?
- Vad är målet med din sexualundervisning?
- Vad menar du är viktigt att eleverna lär sig inom ämnet?

Följdfrågor till ovanstående

- Tar du upp homosexualitet? I så fall hur/på vilket sätt?
- Tar ni upp pornografi? I så fall hur/på vilket sätt?
- Tar ni upp onani? I så fall hur/på vilket sätt?
- Pratar ni preventivmedel? I så fall hur/på vilket sätt?
- Tar du upp kroppens anatomi? I så fall hur/på vilket sätt?

- Tar du upp relationer, till exempel, vänskap, familj, partner. I så fall hur/på vilket sätt?

- Tar du upp frågor om etik, normer och värderingar, rätt eller fel? I så fall hur/på vilket sätt?
- Tar du upp frågor om identitet, till exempel vem man är? I så fall hur/på vilket sätt?
- Förhåller ni er olika till tjejer och killar i sex- och samlevnadsundervisningen? I så fall hur/på vilket sätt?
- Påverkar elevernas bakgrund vad ni väljer att ta upp? I så fall hur/på vilket sätt?
- Behandlar du området kärlek? I så fall hur/på vilket sätt?
- Tar du upp fortplantning? I så fall hur/på vilket sätt?
- Behandlar du området pubertet? I så fall hur/på vilket sätt?
- Behandlar du födsel? I så fall hur/på vilket sätt?
- Behandlar du frågor om identitet och självkänsla?
- Behandlar du frågor om genus och jämställdhet?

Varför behöver en 11 – åring sexualundervisning?

Publicerad 2009-12-16 | Uppdaterad 2010-02-02

Barn har tidigt frågor om sexualitet. Mellanstadiebarnen är på väg in i puberteten, en del är redan där. Daniel Foxhage, som svarar på barns frågor om sex i Kamratposten, ger oss några tankar om varför 11-åringar behöver sex- och samlevnadsundervisning.

Barn har en sexualitet

Vad är egentligen sexualitet? Det är en fråga som har besvarats olika beroende på tid, plats och kultur – och slutligen beror det på vem man frågar. Svaret på den smalare frågan om vad barns sexualitet är för något är därför långt ifrån givet. Många av de föreställningar och normer om barns sexualitet som finns i västvärlden idag bygger på antaganden och teorier som härstammar från Freuds psykoanalytiska tankar om sexualitet och psykosexuella utvecklingsstadier (Larsson, 2000).

Vad som räknas som sexuellt är ytterst något som vi kommer överens om. I vårt samhälle har en förskjutning skett från att se sexualiteten som ett medel för fortplantning till något som snarare kopplas samman med njutning, identitet och relationskapande. Samtidigt bär såväl sexuella övergrepp och trakasserier som sexuella problem vittnesbörd om att sexualitet inte alltid har en positiv innebörd.

Sexualitet kan alltså handla om olika aspekter av njutning, identitet, integritet och hälsa. Det är något som har att göra med kroppen, våra tankar, känslor och handlingar att göra. Sexualitet berör därför alla människor, oavsett ålder. Världshälsoorganisationen, WHO, menar att "sexualitet är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn" (1986).

Även barn har alltså en sexualitet. Ett barn kan njuta med kroppen, njuta med könet, onanera och leka sexuella lekar, tänka sexuella tankar och känna sexuella känslor. Att upptäcka sin kropp och vad som är skönt kan ett barn göra själv eller med andra. Hur barn uttrycker sin sexualitet ser oftast olika ut i olika åldrar. Också för barn har sexualiteten olika laddning men de flesta barn närmar sig ändå sexualiteten med lusten och nyfikenheten som drivkraft. Forskningen om barns sexualitet har hitintills varit ganska knapp men allt mer forskning görs nu på detta område.

På 1950-talet införde Sverige som första land i världen sexualundervisning i skolan. Sedan dess har mycket hänt både när det gäller synen på sexualitet, synen på barn –

och synen på barns sexualitet. Nya sätt att leva skapar nya sätt att definiera och förhålla sig till sexualiteten. Vår tid ställer sina specifika krav och utmaningar på en bra sex- och samlevnadsundervisning.

Barn har rätt att slippa heteronormen i skolan

Vårt samhälle ordnas efter tanken att det finns två kön som är olika varandra. Det märks inte minst när det gäller samhällets förhållningssätt till barn. Kläder, leksaker och lekar är bara några exempel på företeelser som är "könade". Vi har alla en föreställning om vad som är "killigt" eller "tjejigt", oavsett om vi tycker om denna ordning eller inte. Uppdelningen i två kön tar sig också i uttryck på så sätt att det förväntas att pojkar ska bli förtjusta i tjejer och tvärtom. Dessa normer kring kön, kärlek och sexualitet kallas heteronormativitet, ibland används ordet "heteronormen".

Hur ska då skolan förhålla sig till heteronormen? Enligt läroplanen har skolan ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet (Lpo94). Skolan är alltså skyldig ta hänsyn till hur barnen som individer vill uttrycka sin personlighet.

Sällan uttalas det om barn att de är heterosexuella, ännu mer sällan att ett barn skulle vara bisexuellt eller homosexuellt. Det är som om detta med sexuella läggningar eller identiteter skulle höra den vuxna sexualiteten till – och kanske är det så att ett barn i mellanstadieåldern sällan känner sig hemma i "identiteter" som hetero-, homo- eller bisexuell. Inte desto mindre uppmuntras heterosexualitet av vuxna. Det sker i gamla sånger, i lekar och i populärkultur. Om ett barn har en kompis av motsatt kön, spekulerar vuxna ofta öppet om det nog inte är så att de två vännerna egentligen är lite kära i varandra. Detta sker i hemmen, i skolan och på fritiden. Det är som att barnen ska övas i heterosexuellt relationsskapande. Även om det sällan uttalas att barn är heterosexuella, är det alltså något som finns där utsagt.

Vad många inte känner till är att Sverige har en skyldighet enligt FN:s konvention om barnets rättigheter att säkerställa att barn och unga får tillgång till information, stöd och skydd så att de kan leva i enlighet med sin sexuella läggning. Dessutom har barnet rätt att skyddas mot diskriminering. Att detta är barnkonventionens innebörd, trots att sexuell läggning inte nämns explicit i konventionstexten, framgår av dokumentation från FN:s barnrättskommitté (Homo, 2008). Naturligtvis är detta ett åtagande som sträcker sig utanför sex- och samlevnadsundervisningens sfär, men självklart har det stor betydelse för hur undervisningen måste se ut på just detta område.

Barns möte med sin egen sexualitet

En 11-åring står inför puberteten, vissa är redan inne i denna period av genomgående förändringar av kroppen och upplevelsen av densamma. Som vuxen kan det vara lätt att glömma hur stort det kan vara första gången som man får mens, eller första gången som det kommer sperma ur snoppen. Hur spännande, jobbigt, märkligt, underligt och förunderligt det kan upplevas när kroppen ändrar proportioner, man får hår på nya ställen och rösten förändras. Puberteten förändrar kroppen och förändrar självbilden. Obligatorisk sex- och samlevnadsundervisning för barn garanterar att ingen ska behöva möta dessa förändringar utan kunskap om dem.

Men det är också viktigt att barn som ännu inte kommit i puberteten får kunskap om sin kropp som den är. Barn har många tankar om sin kropp och sitt kön och jämför sig inte sällan med andra barn – man undrar om man är "normal". Om undervisningen inriktas endast på det som komma skall får eleven inte svar på frågor som rör nuet – och frågor om kroppen och könet uppstår hela tiden. Hur fungerar snoppen när man får stånd? Vad är det fuktiga man känner ibland i snippan? Varför har både flickor och pojkar bröstvårtor? Är det normalt att tänka på sex och att det känns pirrigt? Alla dessa frågor och många fler finns hos barn och kräver sina svar.

Barn har många tankar som rör identitet och relationsskapande. Vänskap och kärlek är centrala teman i barnens liv. Samtidigt är det vanligt att barn känner sig ensamma. Det finns barn som blir mobbade – och barn som mobbar. Horrykten och bögstämplor är komplexa fenomen men exempel på kränkningar som delvis är knutna till sexualitet. Skolan har ett lagstadgat ansvar att motverka mobbning. Och det är viktigt att skolan får vara en plats där identitet och relationer får diskuteras i ett positivt sammanhang. Vem är jag? Vem vill jag vara? Vilka tycker jag om och kan andra tycka om mig? Hur vet man när man är kär? Hur vet man att man är kåt? I sex- och samlevnadsundervisningen kan relationsfrågor och existentiella frågor få ta plats och tas på allvar.

Man får inte glömma att varje generation är ny. Det som dagens barns föräldrar eventuellt lärde sig i skolan är det inte självklart att de själva får kunskap om. Varje generation har rätt att få lära sig om pubertetens förändringar, lära sig att onani är positivt, att man har rätt att känna kärlek och andra känslor och att man har rätt till sin egen integritet.

Barns möte med vuxnas sexualitet

Att barn möter vuxnas sexualitet på olika sätt är inget nytt. Ett enkelt exempel på detta är när barn ställer frågan "hur blev jag till?". Dessutom är det inte ovanligt att man har hört eller råkat få syn på sina föräldrar när de haft sex, vanligtvis av misstag. Idag bor familjer på en väldigt mycket större genomsnittlig yta än för hundra år sedan. På vilket sätt barn möter vuxnas sexualitet förändras alltså.

Idag möter barn vuxnas sexualitet i en ganska stor omfattning via massmedia inklusive internet. Tidningsrubriker som "Svenskarnas hemliga sexliv" med tillhörande artiklar kan läsas av alla. Tevekanaler sänder program om sex och med sex. Internet är en fantastisk faktabank, social mötesplats och ett gigantiskt porrbibliotek på en och samma gång. Vad händer med barnen när de möter allt detta?

Bilder och texter om vuxnas sexualitet kan väcka olika känslor hos barn. Det kan vara känslor som äckel, rädsla eller förvirring – men också nyfikenhet eller upphetsning. Hur ett barn reagerar beror på vilket sätt det möter vuxensexualiteten, i vilket sammanhang och på hur gammalt barnet är. Oavsett den känslomässiga reaktionen så väcks frågor hos barn i detta möte, frågor som:

Hur har vuxna sex? På vilket sätt är det skönt att knulla? Varför har man sex? Vad betyder otrogen? Varför gör de som de gör i porren? Finns det flera sätt att onanera? Vad är en pedofil? Vad kan jag göra om någon tafsar på mig? Kan jag få orgasm när jag onanerar? Är kåthet något som även barn kan känna?

Barn har i alla tider haft frågor om sexualitet. Om barn inte får ställa sina frågor till vuxna och bli bemötta med svar som de kan förstå kan vanföreställningar uppstå. Skolan har här en unik möjlighet att utgöra en plats där dessa ämnen kan tas upp på ett sätt som främjar barnens trygghet och integritet.

Sex- och samlevnadsundervisning behövs!

Sex- och samlevnadsundervisning behövs. Barn har rätt att få kunskap om sig själva, sina kroppar och sexualitet. En bra sex- och samlevnadsundervisning kan stärka barnets självkänsla och känsla av egenvärde som unik individ med förmåga till kärlek och sexuella känslor.

Sex- och samlevnadsundervisningen måste finnas med under barnens hela skolgång, anpassad efter ålder och mognad. Varje ålder har sina frågor, problem och glädjeämnen. Sexualitet är något som angår alla människor.

Daniel Foxhage, kurator
svarar på läsarnas
frågor i Kamratposten
Illustration: Eva Fallström

<http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Artiklar-och-reportage/Planera/Varfor-behover-en-11-aring-sexualundervisning/>

Bilaga 3, Information till informanterna

Information till informanterna enligt de forskningsetiska principerna

Vi är två lärarstudenter från Kristianstads Högskola som skriver ett examensarbete om sexualundervisningen på mellanstadiet, det aktuella ämnet är vad (vilka områden) lärare menar att de behandlar under dessa lektioner. Detta är en intervjustudie.

Du som informant kommer att vara helt anonym. Ditt, skolans och ortens namn kommer helt att anonymiseras.

Intervjuerna kommer att spelas in. De som kommer att lyssna på inspelningen är vi två som skriver och kanske vår uppsatshandledare på högskolan. När uppsatsen är godkänd förstörs inspelningarna.

Medverkandet är frivilligt och du har rätt att avbryta din medverkan.